

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет обліку та фінансів
Кафедра гуманітарних і соціальних дисциплін

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти
магістр

на тему: «Регіональна влада в унітарній та федеративній державах:
порівняльний аналіз»

Виконав: здобувач вищої освіти
за освітньою програмою
Політологія
спеціальності 052 Політологія
ступеня вищої освіти магістр
групи 1
Денисько А. В.
Керівник: Шаравара Т. О.
Рецензент: Микійчук В. П.

Полтава 2023 року

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ВЛАДИ	10
1.1. Визначення понять «унітарна держава» та «федеративна держава»	10
1.2. Основні принципи організації регіональної влади в унітарних та федеративних державах	15
1.3. Роль регіональної влади у забезпеченні децентралізації та регіонального розвитку	20
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНЕ РОЗУМІННЯ СУТНОСТІ ДЕРЖАВИ	25
2.1. Держава: поняття та ознаки	25
2.2. Класифікація держав за державним устроєм	29
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ДЕРЖАВ ЗА ТИПАМИ ДЕРЖАВНОГО УСТРОЮ	39
3.1. Особливості унітарних держав	39
3.2. Особливості федерації як форми державного устрою	42
ВИСНОВКИ	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	61

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасному світі спостерігається зростання потреби в децентралізації та делегуванні повноважень на рівень регіонів. Багатоскладові держави, що складаються з різноманітних етнічних та культурних груп, шукають шляхи створення сприятливих умов для збереження своєї ідентичності та вирішення своїх потреб. У той же час, унітарні держави розглядають можливості створення більш гнучкої системи управління, що враховуватиме особливості та потреби регіонів. Тож зростання інтересу до регіональної влади обумовлене необхідністю ефективного управління територіями, забезпеченням сталого розвитку регіонів та збалансованого розподілу ресурсів

Розуміння принципів та особливостей регіональної влади в унітарних та федеративних державах дозволить знайти ефективні шляхи забезпечення регіонального розвитку, зміцнення місцевого самоврядування та забезпечення гармонійного функціонування держави в цілому.

Таким чином, представлене дослідження є актуальним та важливим для розуміння проблем регіональної влади в унітарних та федеративних державах і може сприяти впровадженню ефективних моделей управління в у вітчизняну практику. Це і зумовлює актуальність дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано на кафедрі гуманітарних і соціальних дисциплін. В рамках виконання науково-дослідної теми «Консалтингові послуги у формуванні іміджу територіальної громади».

Метою роботи є проведення порівняльного аналізу регіональної влади в унітарних та федеративних державах.

Реалізація зазначеної мети потребує виконання таких **завдань**:

- визначити сутнісні характеристики понять «унітарна держава» та «федеративна держава»

- проаналізувати основні принципи організації регіональної влади у державах з різним державно-територіальним устроєм;

- визначити сутнісні характеристики держави як політичного інституту та державного устрою як ознаки держави;

- проаналізувати особливості сучасних унітарних держав та принципи організації влади у них;

- проаналізувати особливості сучасних федеративних держав та принципи організації влади у них.

- визначити роль і місце регіональної влади у реалізації регіонального розвитку в контексті порівняльного аналізу унітарних і федеративних держав.

Об'єктом дослідження є регіональна влада в унітарних та федеративних державах в контексті порівняльного аналізу.

Предметом дослідження є особливості та форми функціонування регіональної влади в унітарних та федеративних державах

Методи дослідження. Для проведення порівняльного аналізу регіональної влади в унітарних та федеративних державах використані такі методи дослідження: аналітичний метод; компаративний метод; системний; структурно-функціональний: історичний та інші. Використання методів дослідження дозволило здійснити комплексний та об'єктивний аналіз регіональної влади в Україні та Швейцарії, визначити спільні та відмінні риси, оцінити ефективність їхніх структур та функціонування, а також запропонувати можливі шляхи покращення регіональної влади у розглянутих державах.

Огляд використаних джерел. Окремі аспекти унітарної та федеративної держави досліджували такі українські науковці як В. Касьяненко, О. Харченко, О. Кузьо, Ю. Юрчук, Т. Кузьо, І. Лисак у своїх дослідженнях політичних систем Швейцарії та України.

Так, у публікаціях В. Касьяненка В. та О. Харченка проведено дослідження федеративного устрою європейських держав, де влада розподілена між центральним урядом і кантональною владою. Вони наголосили на важливості цієї децентралізованої системи для розвитку регіональної автономії та забезпечення представництва різноманітних інтересів. Аналізуючи приклади європейських країн, дослідники виявили, що суб'єкти федерації мають значну

законодавчу владу, що дозволяє їм впливати на національну політику та робити внесок у процес прийняття рішень. Крім того, вони виявили, що регіони відіграють вирішальну роль у просуванні демократії участі та залученні громадян, оскільки органи місцевого самоврядування ближчі до людей і можуть ефективно вирішувати їхні проблеми.

У роботі О. Кузьо О. проаналізовано вплив децентралізації на розподіл повноважень між центральною та місцевою владою. Визначено, що реформи децентралізації в Україні призвели до розширення повноважень регіональних органів влади, що дозволило їм мати більший вплив на процеси прийняття рішень. Також зроблено висновок, що концентрація влади в руках центрального уряду історично сприяла корупції на регіональному рівні. Наголошено на важливості децентралізації для подолання корупції та розширення можливостей регіональної влади для ефективної боротьби з цією проблемою

У дослідженні Ю. Юрчук простежено зв'язок між децентралізацією та політичною стабільністю в країні. Автор виявила, що децентралізація призвела до більш збалансованого розподілу влади, зниження напруженості між різними регіонами та сприяння політичній стабільності.

У публікації І. Лисака детально описано конкретні дії та стратегії, які регіональні органи влади можуть вжити для сприяння децентралізації та стимулювання регіонального розвитку. Автор стверджує, що регіональні органи влади відіграють вирішальну роль у здійсненні та підтримці реформ децентралізації, оскільки вони є на передньому краї процесів прийняття рішень, які безпосередньо стосуються відповідних регіонів. Одним із ключових висновків є точка зору, що регіональні органи влади мають бути наділені більшими повноваженнями щодо прийняття рішень та фінансовими ресурсами для ефективного впровадження децентралізації та стимулювання регіонального розвитку шляхом визначення сприятливих механізмів залучення інвестицій та пільгового оподаткування.

Наукова новизна кваліфікаційної роботи полягає у проведенні порівняльного аналізу регіональної влади в унітарних та федеративних державах

на прикладі, розширенні наукових знань про регіональну владу в унітарних та федеративних державах, а також виявленні ролі регіональної еліти у забезпеченні регіонального розвитку. Основана увага роботи зосереджена на вивченні ролі та функцій регіональної влади, її впливу на децентралізацію та регіональний розвиток.

Робота зосереджується на проведенні комплексного порівняльного аналізу регіональної влади в двох різних типах держав – унітарних та федеративних. Дослідження стосується держав з федеративним та унітарним типами державного устрою. Це дає змогу отримати широкий огляд проблем та викликів, з якими стикаються регіональні влади у різних контекстах. Робота акцентує увагу на ролі та впливі регіональної еліти в забезпеченні регіонального розвитку. Цей аспект раніше не був належним чином досліджений в порівняльному аналізі регіональної влади.

Вивчення систем регіональної влади сприяє збільшенню рівня демократії та громадської участі, оскільки залучення місцевого населення до процесів прийняття рішень і забезпечення прозорості в управлінні є важливими аспектами регіональної влади. Результати дослідження можуть зробити свій внесок до академічного обговорення та розуміння проблем регіональної влади в унітарних та федеративних державах.

Практична значущість роботи полягає у наступному: Результати дослідження можуть бути використані для розробки рекомендацій щодо поліпшення системи регіональної влади в унітарних та федеративних державах. Ці рекомендації можуть бути корисними для урядових органів та політичних діячів, що займаються реформуванням або розбудовою систем регіонального управління. Вивчення структури та функціонування регіональної влади в європейських країнах може послужити джерелом навчання для України у контексті реформування системи регіонального управління. Закордонний досвід може надати цінні вказівки щодо ефективних структур та механізмів регіональної влади.

Розуміння ролі регіональної влади у забезпеченні децентралізації та

регіонального розвитку є важливим для досягнення сталого і збалансованого розвитку територій. Результати дослідження можуть сприяти формулюванню політик та стратегій, спрямованих на підтримку регіонального розвитку в унітарних та федеративних державах. Робота може стати початком подальших досліджень і сприяти розвитку наукової думки у сфері регіонального управління

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, які поділені на сім підрозділів, та загальних висновків до роботи, а також списку використаних джерел, який розміщений на 5 сторінках (налічує 60 найменувань). Загальний обсяг роботи 65 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ВЛАДИ

1.1. Визначення понять «унітарна держава» та «федеративна держава»

Унітарна та федеративна держава – це дві різні системи правління, які мають значний вплив на розподіл влади та повноважень. Розуміння характеристик і відмінностей між цими двома концепціями має важливе значення для розуміння того, як уряди працюють і приймають рішення. Ми визначимо та дослідимо ключові особливості унітарної держави та федеративної держави, а потім порівняємо та порівняємо ці дві системи [15. с.56].

Унітарна держава — це система правління, де влада та повноваження зосереджені в центральний уряд, який має незначну автономію або взагалі не надається регіональним або місцевим органам влади. В унітарній державі центральний уряд має повноваження приймати остаточні рішення та може диктувати політику та закони, які стосуються всієї країни. Ця централізація влади дозволяє створити більш спрощену та ефективну структуру управління, оскільки рішення можуть прийматися швидко та однаково виконуватися. Наприклад, такі країни, як Франція та Японія, вважаються унітарними державами. У Франції центральний уряд у Парижі має значну владу та контроль над регіональними та місцевими органами влади. Це дозволяє проводити послідовну політику та правила по всій країні, забезпечуючи узгоджений національний підхід до управління. Подібним чином у Японії національний уряд у Токіо має повноваження приймати рішення, які стосуються всіх регіонів, що призводить до єдиної правової бази та адміністрування [7].

З іншого боку, федеральна держава – це система правління, де влада та повноваження розподіляються між центральним урядом і регіональними або державними урядами. У федеративній державі обидва рівні влади мають свої окремі повноваження та обов'язки, а також поділяють суверенітет над країною.

Такий розподіл повноважень забезпечує більш децентралізовану структуру управління, де регіональні уряди мають автономію приймати рішення та впроваджувати політику, яка є специфічною для їх юрисдикції. Наприклад, США та Німеччина є федеральними державами. У Сполучених Штатах влада розподілена між федеральним урядом і урядами окремих штатів. Федеральний уряд має владу над такими питаннями, як оборона та зовнішня політика, тоді як окремі штати мають автономію в таких сферах, як освіта та транспорт. Такий розподіл повноважень дозволяє застосовувати різні політики та підходи в різних штатах, що відображає унікальні потреби та переваги кожного регіону. Подібним чином у Німеччині влада розподіляється між федеральним урядом у Берліні та урядами земель, що дозволяє регіональним урядам контролювати певні сфери політики.

Унітарна держава є однією з форм організації державної влади, де влада концентрується на центральному рівні і має єдине джерело легітимності. Унітарна держава визначається головним чином двома принципами: єдиною конституцією та єдиною системою влади. У цій формі державного устрою місцеві органи влади функціонують на підпорядкованій основі, а влада централізовано управляє державою в цілому [22].

Основні принципи унітарної держави. Унітарна держава характеризується централізацією влади на центральному рівні. Це означає, що центральний уряд має вирішальне слово у прийнятті рішень і здійсненні політики в усіх аспектах державного управління. Місцеві органи влади можуть мати обмежені повноваження та залежати від центрального уряду.

Унітарна держава має єдину конституцію, яка визначає правовий порядок, організацію влади та права громадян. Ця конституція може бути затверджена центральним органом влади і визначає загальноприйняті норми, які діють на всій території держави. Місцеві органи влади підкоряються цій конституції та виконують встановлені нею вимоги.

Унітарна держава характеризується єдиною системою влади, в рамках якої центральний орган влади має переважну роль у прийнятті рішень та здійсненні

політики. Ця система включає в себе виконавчу, законодавчу та судову владу. Місцеві органи влади можуть мати обмежені повноваження в цій системі та здійснювати свою діяльність на підставі наданих їм компетенцій з боку центрального уряду [3].

Особливості унітарної держави.

Унітарна держава може бути дуже гнучкою і адаптивною до змін у політичному, соціальному та економічному контексті. Централізація влади дозволяє швидко реагувати на зміни та приймати рішення, що відповідають загальним потребам держави.

Сприяє збереженню територіальної цілісності, оскільки влада центрального органу управління охоплює всю територію держави. Це може бути особливо важливо для країн зі складною етнічною або релігійною структурою, де централізована влада сприяє підтримці єдності та запобігає можливим конфліктам.

Унітарна держава може забезпечувати ефективне використання ресурсів, оскільки централізована система влади дозволяє уникнути дублювання функцій та координаційних проблем, що можуть виникати в децентралізованих системах. Це особливо важливо в областях, які вимагають централізованого планування і керівництва, наприклад, в області економіки, оборони чи соціального забезпечення.

Унітарна держава не передбачає поділу влади між центральним та місцевими органами влади на рівні суверенних суб'єктів. Влада централізована та концентрована на центральному рівні. Це може призводити до обмеження автономії місцевих органів влади та недостатньої участі громадян у процесі управління.

Унітарна держава є поширеною формою організації державної влади, особливо у країнах зі значними централізованими системами влади. Вона може мати переваги у забезпеченні політичної стабільності, ефективного використання ресурсів та збереженні територіальної цілісності, але водночас вона може обмежувати автономію місцевих органів влади та участь громадян у

процесі управління. Кожна країна має свою власну модель державного устрою, яка враховує її історичні, політичні, етнічні та культурні особливості.

Федеративна держава є формою організації державної влади, в якій влада розподіляється між центральним урядом та регіональними підрозділами, які мають певну ступінь автономії. Федеративний принцип ґрунтується на розподілі влади та повноважень між різними рівнями управління з метою забезпечення політичної стабільності, регіонального розвитку та збереження єдності держави.

Основні характеристики та принципи федералізму включають такі ознаки:

1. Федеративна держава базується на конституції, яка визначає правові засади функціонування федерації. Конституція встановлює розподіл влади, повноважень та компетенцій між центральним урядом та регіональними підрозділами, а також встановлює принципи співробітництва та взаємодії між ними.

2. Має дворівневу систему влади, що означає наявність двох рівнів управління – центрального та регіонального. Центральний рівень включає федеральний уряд та органи, відповідальні за прийняття загальнодержавних рішень, таких як законодавство, оборона, зовнішня політика тощо. Регіональні підрозділи (наприклад, штати, провінції, кантони) мають свої власні органи влади та повноваження в окремих сферах, які визначені конституцією.

3. Передбачає розподіл повноважень між центральним та регіональними рівнями влади. Зазвичай, конституція визначає перелік компетенцій, які належать виключно федеральному уряду, ті, що належать виключно регіональним підрозділам, а також ті, що можуть бути спільними для обох рівнів. Цей розподіл може бути фіксованим або динамічним, залежно від конкретного законодавства країни.

4. Забезпечує гарантії прав регіональних підрозділів, зокрема, їх право на самоврядування, культурний та мовний розвиток, а також фінансову автономію. Це дозволяє регіональним підрозділам приймати рішення в межах їх повноважень та враховувати особливості та потреби своїх мешканців.

5. Федеративна держава передбачає механізми співробітництва між

центрального урядом та регіональними підрозділами. Це може включати регулярні зустрічі представників центрального та регіонального рівнів для обговорення загальних питань, формування федеральних законів, консультації та спільне прийняття рішень.

6. Наявність механізмів конституційного контролю, які забезпечують дотримання принципів федералізму та розподілу влади. Це може включати конституційний суд або інші органи, які вирішують спори між центральним та регіональними органами влади та забезпечують дотримання конституційних принципів.

7. Федеративна держава надає можливість об'єднувати різноманітні регіони з різними культурними, етнічними та географічними характеристиками під спільним правлінням, забезпечуючи одночасно автономію та єдність. Цей принцип може сприяти політичній стабільності, збереженню культурної різноманітності та регіонального розвитку. Однак, успіх федеративної держави залежить від забезпечення балансу між централізацією та децентралізацією, а також від ефективної взаємодії та співробітництва між центральним та регіональними рівнями влади [6].

Порівнюючи унітарні та федеративні землі, одна з ключових відмінностей полягає в розподіл влади. В унітарній державі влада зосереджена в центральному уряді, що призводить до більш однорідного та централізованого процесу прийняття рішень. З іншого боку, у федеративній державі влада розподілена між центральним урядом і регіональними урядами, що призводить до більш децентралізованого процесу прийняття рішень. Ця різниця в розподілі влади має значні наслідки для процесів управління та прийняття рішень. В унітарній державі рішення можуть прийматися швидко та однаково виконуватися, що призводить до більшої ефективності та узгодженості. Однак такий централізований підхід може обмежити можливості регіональних органів влади задовольняти конкретні місцеві потреби та переваги. Навпаки, федеративна держава забезпечує більшу регіональну автономію та гнучкість, оскільки регіональні уряди мають повноваження приймати рішення, що стосуються їхньої

юрисдикції. Це може призвести до більш індивідуального підходу до управління, але це також може призвести до неузгодженості та конфліктів між різними регіонами.

1.2. Основні принципи організації регіональної влади в унітарних та федеративних державах

Організація влади в країні відіграє вирішальну роль у визначенні її політичної структури та управління. Двома поширеними системами організації влади є унітарна та федеративна держави. В унітарній державі влада зосереджена в одному центральному уряді, тоді як у федеративній державі влада розподілена між центральним і регіональними урядами.

Регіональна влада в унітарних державах має важливе значення для забезпечення ефективного управління та розвитку різних регіонів у межах країни. Унітарні держави характеризуються централізованим управлінням, де влада зосереджена на центральному рівні, але водночас розподіляється на регіональні органи управління. У цій відповіді розглянемо структуру та функції регіональної влади в унітарних державах [13. с.34].

Структура регіональної влади може варіюватися в залежності від країни, але в загальних рисах включає такі елементи.

Регіональні уряди. У регіонах унітарної держави можуть існувати регіональні уряди, які відповідають за управління конкретними регіонами. Їх склад та функції визначаються законодавством країни. Регіональні уряди зазвичай мають свого главу (губернатора, прем'єр-міністра регіону) та міністерства/відомства, які здійснюють виконавчу владу в регіоні.

Регіональні парламенти: В більшості унітарних держав регіональні уряди мають свої парламенти або ради, що представляють інтереси регіону та приймають рішення щодо місцевих питань. Регіональні парламенти складаються з обраних представників регіону і мають обмежені повноваження, які визначені

законодавством країни. Вони можуть приймати місцеві закони та регулювати питання, що стосуються регіону.

Місцеві органи самоврядування: Унітарні держави також можуть мати місцеві органи самоврядування, які здійснюють управління на рівні міст, міських районів або сільських територій. Ці органи можуть бути обраними або призначеними і відповідають за місцеві питання, такі як місцевий бюджет, місцеву інфраструктуру, розвиток громади та інші аспекти місцевого життя.

Функції регіональної влади в унітарних державах.

1. Виконавча влада: Регіональна влада в унітарній державі виконує функції виконавчої влади в регіоні. Це включає розроблення та здійснення політик та програм, що сприяють розвитку регіону, а також виконання законів та регулювання різних аспектів місцевого управління.

2. Управління економікою та соціальними питаннями: Регіональна влада може бути відповідальною за розвиток регіональної економіки, залучення інвестицій, створення робочих місць та реалізацію соціальних програм у регіоні. Вона може сприяти розвитку підприємництва, підтримці малих і середніх підприємств, забезпеченню соціальної захищеності населення та інших соціальних питань.

3. Місцеве законодавство: Регіональні парламенти мають повноваження приймати місцеві закони, які стосуються регіональних питань. Це може включати прийняття рішень щодо місцевого бюджету, земельного господарства, місцевих податків та зборів, регулювання місцевих послуг та інфраструктури, а також інших питань, що стосуються регіону.

4. Регулювання відносин з центральною владою: Регіональна влада в унітарній державі має відносини з центральною владою країни. Вона може співпрацювати з центральним урядом у вирішенні загальнодержавних питань та представляти інтереси свого регіону на загальнодержавному рівні. Також можлива деконцентрація або делегування деяких повноважень центральної влади регіональним органам.

5. Забезпечення місцевої демократії: Регіональна влада може грати

важливу роль у забезпеченні місцевої демократії. Шляхом виборів та участі мешканців регіону у процесі управління, регіональні органи влади створюють можливість для мешканців брати участь у вирішенні питань, що стосуються їхнього регіону [9].

Важливо зазначити, що структура та функції регіональної влади в унітарних державах можуть значно відрізнятися в різних країнах. Вони визначаються конституційними нормами, законодавством та політичним контекстом кожної окремої країни. Тому конкретні деталі та особливості регіональної влади можуть бути різними в різних країнах.

Для федеративних держав характерний розподіл влади між центральним урядом і регіональними урядами. Така структура дозволяє розподіляти повноваження та відповідальність, забезпечуючи баланс між національною єдністю та регіональною автономією. Відносини між регіональною владою та центральним урядом мають вирішальне значення для визначення ефективності та стабільності федеративних держав.

Структура регіональної влади у федеральних землях визначається принципами федералізму та розподілу повноважень між центральною та регіональною владою. Федералізм — це система правління, яка розподіляє повноваження між центральним урядом і регіональними урядами, що дозволяє кожному рівню влади мати власну сферу впливу та повноваження приймати рішення. Цей поділ влади може мати різні форми залежно від конкретної моделі федералізму, прийнятої в країні. Однією з моделей регіональної структури влади є асиметричний федералізм, коли різні регіони в межах федеративної держави мають різний ступінь автономії та повноважень. Наприклад, у Канаді Квебек має чіткі повноваження та привілеї порівняно з іншими провінціями, що відображає його унікальну культурну та мовну самобутність. Іншою моделлю є деволуція, коли певні повноваження передаються від центрального уряду до регіональних. Це стосується Сполученого Королівства, де Шотландія, Уельс і Північна Ірландія передали повноваження в таких сферах, як освіта, охорона здоров'я та транспорт. Повноваження регіональних урядів часто визначаються та

захищаються конституціями та правовими рамками. Ці документи окреслюють конкретні повноваження та відповідальність регіональних урядів, а також межі їхніх повноважень. Конституція Сполучених Штатів надає певні повноваження федеральному уряду, а інші зберігає за штатами. Ці конституційні положення забезпечують основу для здійснення регіональної влади, допомагають підтримувати баланс між централізацією і децентралізацією [38. с.13].

Відносини між регіональною владою та центральним урядом відіграють вирішальну роль у функціонуванні федеративних держав. Міжурядові відносини та механізми співпраці є важливими для ефективного управління та координації між різними рівнями влади. Ці механізми можуть мати форму спільних органів прийняття рішень, міжурядових конференцій або двосторонніх угод. Однак між центральною та регіональною владою можуть виникати напруга та конфлікти через збіг юрисдикцій та суперечки щодо повноважень. Це часто призводить до судових баталій і політичних суперечок, які можуть підірвати стабільність і ефективність федеративних держав.

Наприклад, у Сполучених Штатах були численні конфлікти між федеральним урядом та окремими штатами через такі питання, як охорона здоров'я, імміграція та екологічні норми. Збалансування регіональної автономії з необхідністю національної єдності та згуртованості є постійним викликом у федеративних землях. Тоді як регіональні уряди прагнуть захистити свої інтереси та сприяти місцевому розвитку, центральний уряд має забезпечувати загальний добробут і єдність країни. Встановлення правильного балансу вимагає ефективної комунікації, переговорів і компромісу між центральним і регіональним урядом.

Вплив регіональної влади на федеративні держави є багатограним і може мати різноманітні наслідки. Один суттєвий вплив – на процеси управління та прийняття рішень. Регіональні органи влади залучають місцеві знання та перспективи до столу, дозволяючи застосовувати політику та рішення, які більше залежать від контексту. Однак це також може призвести до фрагментації політики та труднощів у реалізації національних стратегій.

Унітарні держави характеризуються концентрацією влади в одному центральному уряді. У цій системі центральний уряд має вищу владу і може делегувати повноваження регіональним утворенням, як вважає за потрібне. Прикладами унітарних держав є Франція, Японія та Велика Британія. У цих країнах центральний уряд має повноваження приймати рішення від імені всієї нації, включаючи такі питання, як оподаткування, оборона та освіта [24. с.67].

На відміну від унітарних держав, федеративні держави характеризуються розподілом влади між центральні та регіональні уряди. Ця система передбачає більш децентралізований підхід до управління, де регіональні уряди мають власні повноваження та відповідальність. Прикладами федеративних держав є США, Німеччина та Австралія. У цих країнах центральний уряд має обмежені повноваження, а регіональні уряди мають повноваження приймати рішення з таких питань, як освіта, охорона здоров'я та інфраструктура у відповідних регіонах.

Вибір між унітарною чи федеральною системою залежить від різних чинників, включаючи історичні, культурні та політичні міркування. Унітарні держави пропонують переваги з точки зору підвищення ефективності та одноманітності. Завдяки зосередженню повноважень в одному центральному уряді процеси прийняття рішень можуть бути спрощені, що дозволить швидше реагувати на національні проблеми. Крім того, у всій країні можна запровадити єдину політику та правила, забезпечуючи послідовність і узгодженість. З іншого боку, федеративні землі пропонують переваги у просуванні регіональної автономії та різноманітності. Розділяючи повноваження між центральним і регіональним урядом, федеральні системи забезпечують більший контроль і прийняття рішень на місцях. Це дає змогу регіонам задовольнити свої конкретні потреби та вподобання, що веде до більш адаптованих політик і програм. Крім того, федеральні системи часто сприяють розвитку почуття регіональної ідентичності та гордості, оскільки регіони мають можливість формувати власне управління та політику [34. с.23].

Отже, організація влади всередині країни є критично важливим аспектом

її політичної структури. Унітарні держави зосереджують владу в одному центральному уряді, тоді як федеративні держави розподіляють владу між центральним і регіональними урядами. Кожна система пропонує певні переваги: унітарні держави сприяють ефективності та одноманітності, а федеративні держави сприяють регіональній автономії та різноманітності. Вибір між цими системами залежить від різних факторів, і країни повинні ретельно враховувати свої унікальні обставини, коли приймають рішення про свою організацію влади. Розуміючи характеристики та наслідки унітарних і федеративних держав, ми можемо отримати цінну інформацію про динаміку управління та розподіл влади всередині націй.

1.3. Роль регіональної влади у забезпеченні децентралізації та регіонального розвитку

Останніми роками децентралізація стала ключовим аспектом управління, де регіональний розвиток став ключовим у центрі уваги. Регіональна влада відіграє вирішальну роль у стимулюванні регіонального розвитку шляхом децентралізації. Ми дослідимо важливість децентралізації для регіонального розвитку, роль регіональних органів влади у сприянні економічному розвитку, а також виклики та обмеження, з якими стикаються ці органи влади у забезпеченні децентралізації та регіонального розвитку.

Децентралізація влади відноситься до передачі політичної, фінансової та адміністративної влади від центрального уряду до регіональних органів влади або місцевим урядам. Цей процес має велике значення для регіональної влади з таких причин.

1. Децентралізація дозволяє більш пряме залучення місцевих урядів до прийняття рішень, що стосуються їх регіонів. Це сприяє покращенню представництва, оскільки рішення можуть бути прийняті на основі конкретних потреб і інтересів кожного регіону.

2. Завдяки децентралізації, регіональні органи влади мають більше повноважень у вирішенні питань, що стосуються їх територій. Це дозволяє більш швидко та ефективно прийняття рішень, оскільки місцеві органи краще знають місцеві проблеми та потреби.

3. Децентралізація сприяє розвитку місцевого самоврядування, що є важливим аспектом демократії. Місцеві уряди отримують більше повноважень і ресурсів для самостійного прийняття рішень та розвитку своїх регіонів.

4. Регіональні органи влади, маючи більшу владу та контроль над ресурсами, можуть ефективніше використовувати їх для забезпечення розвитку своїх регіонів. Вони можуть впроваджувати інновації та сприяти економічному зростанню на місцевому рівні.

5. Децентралізація сприяє зближенню місцевих урядів з громадою, оскільки вони стають більш відповідальними перед своїми виборцями. Це сприяє покращенню комунікації та залученню громади до прийняття рішень, що стосуються їх регіону [1].

Отже, децентралізація влади має значення для регіональних органів влади, оскільки вона сприяє покращенню представництва, ефективному прийняттю рішень, розвитку місцевого самоврядування, збільшенню ефективності та інновацій, а також зближенню з громадою.

Децентралізація стосується передачі влади та повноваження щодо прийняття рішень від центральних урядів до регіональних або місцевих органів влади. Це важливий аспект управління, оскільки дозволяє регіональним органам влади приймати рішення та впроваджувати політику, яка задовольняє конкретні потреби відповідних регіонів. Це розширення повноважень регіональних органів влади має вирішальне значення для регіонального розвитку, оскільки вони краще підготовлені для вирішення унікальних проблем і можливостей, з якими стикаються їхні регіони. Успішні ініціативи регіонального розвитку через децентралізацію можна спостерігати в різних країнах. Наприклад, в Іспанії регіональний уряд Каталонії зміг реалізувати політику, яка сприяла культурному та економічному розвитку регіону. Це включає ініціативи щодо збереження та

популяризації каталонської мови та культури, а також залучення інвестицій для стимулювання регіональної економіки. Подібним чином у Бразилії штат Мінас-Жерайс запровадив заходи децентралізації, які призвели до розвитку гірничодобувного та сільськогосподарського секторів, сприяючи загальному регіональному зростанню [56. с.11].

Регіональна влада відіграє вирішальну роль у сприянні економічному розвитку своїх регіонів. Один із способів досягти цього — залучення інвестицій та сприяння підприємництву. Регіональна влада може створити сприятливе бізнес-середовище, пропонуючи стимули, спрощуючи правила та надаючи допоміжні послуги для залучення бізнесу. Це, у свою чергу, веде до створення робочих місць та економічного зростання в регіоні. Розвиток інфраструктури та підключення також життєво важливі для регіональної економіки. Регіональна влада може інвестувати в інфраструктурні проекти, такі як дороги, порти та аеропорти, які покращують зв'язок у регіоні та за його межами. Покращена інфраструктура сприяє торгівлі та транспортуванню, що робить регіон більш привабливим для бізнесу та інвесторів.

Наприклад, регіональний уряд Гуджарату в Індії успішно розвинув інфраструктуру, включаючи будівництво портів і спеціальних економічних зон, що залучило значні інвестиції та сприяло економічному зростанню штату. Співпраця між регіональною владою та місцевим бізнесом є ще одним важливим фактором сприяння економічному розвитку. Регіональна влада може тісно співпрацювати з бізнесом, щоб визначити його потреби та надати необхідну підтримку. Ця співпраця може мати форму навчальних програм, доступу до фінансування та можливостей для спілкування. Розвиваючи міцне партнерство з місцевим бізнесом, регіональна влада може створити середовище, сприятливе для підприємництва та інновацій, що веде до економічного розвитку [33. с.89].

Хоча децентралізація має великий потенціал для регіонального розвитку, регіональна влада стикається з кількома проблемами та обмеженнями в її реалізації. . Однією з головних проблем є брак фінансових ресурсів і спроможності регіональних органів влади. Обмежені бюджети та

адміністративні можливості можуть перешкоджати спроможності регіональних органів влади ефективно впроваджувати політику та ініціативи регіонального розвитку. Це може призвести до розриву між бажаними результатами децентралізації та фактичним впливом на регіональний розвиток. Координація та співпраця між різними рівнями влади є ще одним викликом, з яким стикається регіональна влада.

Покращена інфраструктура є ключовим аспектом регіонального розвитку, оскільки вона покращує торгівлю та транспорт, роблячи регіон більш привабливим для бізнесу та інвесторів. Коли регіональний уряд Гуджарату в Індії успішно розвинув інфраструктуру, включаючи будівництво портів і спеціальних економічних зон, це значно збільшило інвестиції та сприяло економічному зростанню штату. Це яскравий приклад того, як розвиток інфраструктури може позитивно вплинути на регіон.

Крім того, співпраця між регіональними органами влади і місцевого бізнесу має вирішальне значення для регіонального розвитку. Співпрацюючи з місцевим бізнесом, регіональна влада може сприяти економічному зростанню, створенню робочих місць та інноваціям у регіоні. Регіональна влада відіграє важливу роль у забезпеченні децентралізації та регіонального розвитку, надаючи навчальні програми для місцевих підприємців.

Отже, ми розглянули важливі поняття «унітарна держава» та «федеративна держава», а також основні принципи організації регіональної влади в цих системах. Дослідження ролі регіональної влади у забезпеченні децентралізації та регіонального розвитку становить важливий аспект цього розділу.

Згідно з результатами нашого дослідження, можна визначити, що унітарна держава – це політична система, в якій влада та контроль зосереджені на центральному рівні уряду, і регіональні одиниці (провінції, області тощо) діють на основі делегованих повноважень від центрального уряду. Федеративна держава, навпаки, характеризується поділом влади між центральним та регіональними рівнями, де регіональні одиниці мають власні компетенції та законодавчу владу.

Важливо відзначити, що визначення цих понять є ключовими для розуміння організації системи влади в будь-якій країні, оскільки вони впливають на розподіл компетенцій та повноважень між різними рівнями уряду та місцевими органами влади.

Ми вивчили основні принципи організації регіональної влади в унітарних та федеративних державах. В унітарних державах, регіональна влада зазвичай обмежена і визначається центральним урядом. Така система дозволяє забезпечити однаковий стандарт управління та політики на всій території країни. У федеративних державах регіональні одиниці мають більше автономії та власної влади, що дозволяє їм вирішувати питання, які стосуються їхнього регіону.

Ці принципи мають вирішальне значення для організації системи влади та визначення ролі регіональної влади в управлінні державою. Вони впливають на розподіл фінансових, адміністративних та політичних ресурсів між центральним та регіональними рівнями влади.

Одним з ключових аспектів, що розглядаються в цьому розділі, є роль регіональної влади у забезпеченні децентралізації та регіонального розвитку. Децентралізація влади – це процес передачі владних повноважень та ресурсів з центрального уряду до регіональних органів влади. Цей процес може покращити управління, забезпечити більшу ефективність та відповідність рішень місцевим потребам.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНЕ РОЗУМІННЯ СУТНОСТІ ДЕРЖАВИ

2.1. Держава: поняття та ознаки

Теоретично держави і права дається безліч визначень поняттю «держави». Наприклад, мислителі минулого трактують державу як «зосередження всіх розумових та моральних інтересів громадян», «союз людей, об'єднаних загальними засадами правничий та загальної користі» [16, с. 21] тощо.

З найсучасніших відомі такі визначення: держава – громадський союз, що є самостійне примусове панування над вільними людьми у межах певної території; держава – це природно виникає організація владарювання, призначена охорони певного порядку чи «цільове єдність індивідів, наділені якостями юридичного суб'єкта і є носієм прав» тощо.

На мій погляд більш точним і правильним визначенням держави буде те, що містить його (держави) основні ознаки.

Отже, держава – єдина політична організація суспільства, яка поширює свою владу на все населення в межах території країни, видає юридично обов'язкові веління, має спеціальний апарат управління та примусу, а також має суверенітет.

З визначенням держави міцно пов'язана і сутність держави, тобто сенс, головне, глибинне у ньому, що визначає його зміст, призначення та функціонування. Таким головним, основним у державі є влада, її приналежність, призначення та функціонування у суспільстві. Іншими словами, питання про сутність держави – це питання про те, кому належить державна влада, хто її здійснює і в чийх інтересах.

Так прихильники теорії еліт, що набула поширення в ХХ столітті, вважають, що народні маси не здатні здійснити владу, керувати суспільними справами, що державна влада повинна безконтрольно належати верхівці суспільства - еліті до тих пір поки одну владну еліту не змінить інша.

До теорії еліт примикає і багато в чому з нею співзвучна технократична теорія. На думку представників цієї теорії, панувати, управляти можуть і мають професіонали-управлінці, менеджери. Тільки вони здатні визначати дійсні потреби суспільства, знаходити оптимальні шляхи розвитку.

Названі теорії не позбавлені певних переваг, але обидві вони страждають на антидемократизм, відривають владу від народу.

Численні прихильники різновидів демократичної доктрини виходять з того, що першоджерелом влади є народ, що державна влада за своєю суттю має бути справді народною, здійснюватися на користь і під контролем народу.

Марксистська теорія доводить, що політична влада належить економічно панівному класу та використовується у його інтересах. Звідси вбачається класова сутність держави як машини (зброї), з якої економічно панівний клас стає політично панівним, здійснює свою диктатуру, тобто владу не обмежену законом і що спирається на силу, на примус.

Класовий підхід під час розкриття сутності держави – велике завоювання наукового суспільствознавства. Його відкрили і широко застосовували багато вчених у різних країнах задовго до Карла Маркса. Однак беззастережно використовувати цей підхід для характеристики всіх і всіляких держав щонайменше теоретично не правильно.

Так, класовий характер, класова спрямованість діяльності держави – її сутнісний бік, його основний початок. Але діяльність держави, обумовлена класовими протиріччями, є домінуючою лише в недемократичних, диктаторських державах, де існує жорстка експлуатація однієї частини суспільства іншою. Але й у випадках, коли виникають гострі класові конфлікти, держава утримує класи від взаємного знищення в безплідній боротьбі, а суспільство від руйнації, тим самим зберігаючи його цілісність. І в цих умовах воно виконує певні функції на користь всього суспільства.

У розвинених демократичних країнах держава поступово стає ефективним механізмом подолання суспільних протиріч шляхом не гвалтування та придушення, а досягнення суспільного компромісу. Саме існування держави в

наш час пов'язане не стільки з класами та класовою боротьбою, скільки із загально соціальними потребами та інтересами, що передбачає взаємну співпрацю різних, у тому числі суперечливих сил. Написане вище не означає, що сучасна держава втратила класовість, ні, просто відійшла на другий план, перестала домінувати, а на перше місце вийшла загально соціальна сторона. Така держава зосереджує свою діяльність на забезпеченні соціального компромісу, управлінні справами суспільства.

Отже, аналіз сутності держави вимагає врахування обох засад. Ігнорування жодного з них зробить характеристику цієї сутності односторонньою. На державу та її сутність поряд із загально соціальними та класовими засадами нерідко надають сильний вплив національні і навіть націоналістичні фактори. Іноді державна влада виявляється у межах вузької групи, клану чи окремих осіб, висловлює їх інтереси, але така влада зазвичай камуфлює свої інтереси, видає їх за загально соціальні та загально національні.

Держава – явище винятково різнобічне, багатогранне, що має різноманітні риси та ознаки. Це визначає можливість створювати різні системи його класифікації. У цьому плані робилися численні, різні за своїми підставами спроби. Одним із варіантів такої класифікації є типологія держави, заснована на найважливіших, сутнісних її ознаках. Нині є два підходи до типології держави – цивілізаційний і формаційний.

Перший заснований на віднесенні держави до певної цивілізації. Цивілізація (від латів. *civilis* – громадянський, громадський, державний) – поняття дуже ємне та неоднозначне. Це синонім культури, рівень, ступінь розвитку матеріальної та духовної культури, і навіть епоха деградації та занепаду культури на противагу її цілісності та обмеженості.

А оскільки культура, як відомо, має кілька сотень визначень, то в результаті з'являється можливість говорити про різні варіанти цивілізаційної типології.

Зокрема, ґрунтуючись на різних підходах до поняття цивілізації, можна виділити такі види цивілізації та відповідно їм типи держави: східні, західні та змішані (проміжні); стародавні, середньовічні та сучасні; селянські, промислові та

науково-технічні; доіндустріальні, індустріальні та постіндустріальні; локальні, особливі та сучасні

В даний час у цивілізаційному підході переважає так званий «технологічний» напрям, згідно з яким тип держави пов'язується з тим ступенем (стадією) науково-технічного прогресу та життєвого рівня населення, що визначається споживанням та наданням послуг, яким відповідає дана держава.

Однією з найпоширеніших і притаманних цьому напрямку цивілізованого підходу є «теорія стадій економічного зростання», автор якої відомий американський соціолог і політичний діяч Уолт Ростоу. Згідно з цією теорією, покликаною за словами її автора, «кинути виклик марксизму та витіснити його як метод розгляду сучасної історії» [43, с. 54], всі суспільства з економічного розвитку можна віднести до однієї з п'яти стадій: традиційне суспільство; перехідне суспільство, у якому закладаються основи перетворень; суспільство, що переживає процес зсуву; дозріваюче суспільство і суспільство, що досягло високого рівня народного споживання.

До першої стадії Ростоу відносить суспільство, засноване на до ньютонівській науці, техніці та на переважанні сільського господарства. Друга стадія – це період трансформації «традиційного суспільства» на більш розвинений період закладання основ для «зсуву» у галузі промисловості. Третя стадія – «зсув, зліт» науково-технічного розвитку як у промисловості, і у сільське господарство. Четверта стадія характеризується як час «зрілості», коли з урахуванням застосування сучасних науково-технічних досягнень у всій масі ресурсів нашого суспільства та значного зростання інвестування національного доходу досягається стійке перевищення випуску продукції зростання населення. І, нарешті, п'ята стадія – це період високого рівня масового споживання, в якому провідні сектори економіки переходять на виробництво предметів споживання тривалого користування та послуг [43, с. 57].

Розглядаючи цивілізаційний варіант типології, слід зазначити два моменти. По-перше, тут не виділяється головне, що характеризує держава – приналежність політичної влади. По-друге, це недостатня розробленість такої

типології, що свідчить множинність підстав виділення самих цивілізацій і типів держави. Не випадково в роботах, що базуються на такому підході, розгляд конкретних типів держави, їх зміни йде в «звичайному» ключі, заснованому на формаційному підході, а про цивілізовані типи йдеться побіжно.

Донедавна формаційний підхід визнавався в нас як єдиний можливий і науковий, оскільки висловлював марксистське ставлення до питання про тип держави. Суть його в тому, що з'ясування типу держави ґрунтується на «розуміння історії як природничо-історичного процесу зміни суспільно-економічних формацій, кожній з яких в умовах існування класів відповідає певний тип держави.

2.2. Класифікація держав за державним устроєм

Територіальний устрій – історичний наслідок тієї передумови держави, яка сформувалася внаслідок заміщення кровноспоріднених зв'язків сусідськими та еволюціонувала в принцип поділу людей не за їх походженням, а за проживанням на певній території. Природно, що за принципом мають будуватися і державні органи, що управляються людьми.

На відміну від форми правління, організація розглядається тут з погляду розподілу державної влади та державного суверенітету в центрі та на місцях, їх поділу між складовими частинами держави.

Форма державного устрою показує: з яких частин складається внутрішня структура держави; яке правове становище цих елементів і які взаємини їх органів; як будуються відносини між центральними та місцевими органами; в якій державній формі виражаються інтереси кожної нації, яка проживає на території цієї держави.

Теоретично держави і права державний устрій поділяється на унітарний (простий) і складний (федерація, протекторат).

Унітарний державний устрій передбачає існування єдиної держави, що

поділяється лише на адміністративно-територіальні одиниці і тому не включає ніяких державних утворень.

Унітарна держава характеризується такими ознаками:

По-перше, унітарний устрій передбачає єдині, спільні для країни вищі представницькі, виконавчі, судові органи, які здійснюють верховне керівництво місцевими органами. У Франції, наприклад, найвищим і єдиним законодавчим органом державної влади є двопалатний парламент, що складається з Національних зборів та Сенату. Верховна виконавча влада на всій території Франції належить президенту; найвищу судову владу в державі здійснює Касаційний суд.

По-друге, для унітарної держави діє одна конституція, єдина система законодавства, одне громадянство. У ній функціонує єдина грошова система, проводяться обов'язкова для всіх адміністративно-територіальних одиниць загальна податкова і кредитна політика.

По-третє, складові унітарної держави (області, департаменти, округи, провінції, графства) державного суверенітету не мають. Вони не мають своїх законодавчих органів, самостійних військових формувань, зовнішньополітичних органів та інших атрибутів державності. У той же час місцеві органи в унітарній державі мають відому, а іноді й значну самостійність.

За рівнем їхньої залежності від центральних органів унітарний державний устрій може бути централізованим та децентралізованим. Прийнято вважати державу централізованою, якщо на чолі місцевих органів державної влади стоять призначені із центру чиновники, яким підпорядковані місцеві органи самоврядування. Так, у Фінляндії місцеве самоврядування очолюється губернатором, який призначається президентом. У децентралізованих унітарних державах місцеві органи державної влади обираються населенням та користуються значною самостійністю у вирішенні питань місцевого життя.

Є й змішані системи унітарного державного устрою, у яких є ознаки централізації та децентралізації (Японія, Турецька республіка).

По-четверте, унітарна держава, на території якої проживають невеликі за

чисельністю національності, широко припускає національну та законодавчу автономію (у Монголії, наприклад, автономною державною освітою є Баян-Улегейський аймак, на території якої переважно проживають особи казахської національності. У Судані, згідно із законом про самоврядування Південних провінцій 1972 року, автономне право надано Південному регіону).

По-п'яте, в унітарній державі всі зовнішні міждержавні зносини здійснюють центральні органи, які офіційно представляють країну на міжнародній арені.

По-шосте, унітарна держава має єдині збройні сили, керівництво якими здійснюється центральними органами державної влади.

Складний державний устрій передбачає існування держави, що включає інші державні освіти. Прикладом складної держави може бути федерація.

У строго науковому сенсі федерацією (федеративне від познелат. – Об'єднання, союз) називають союз держав, заснований на договорі чи конституції. Тому федерація можлива лише там, де об'єднуються самостійні держави. При цьому федеральна конституція встановлює, в чому саме малі держави, що політично зростаються, зберігають свою «самостійність», і в чому вони її втрачають.

Федеративний державний устрій неоднорідний. У різних країнах він має свої унікальні особливості, які визначаються історичними умовами утворення конкретної федерації та насамперед його національним складом населення країни, своєрідністю культури та побуту народів, що входять до союзної держави.

Разом про те можна назвати найзагальніші риси, характерні для більшості федеративних держав:

1. Територія федерації складається з територій окремих суб'єктів: штатів (США – 50 штатів), кантонів (Швейцарія – 23), земель (ФРН – 16) тощо.

У союзній державі верховна, законодавча, виконавча та судова влада належить федеративним державним органам. Компетенція між федерацією та її суб'єктами розмежовується союзною (федеральною) конституцією.

2. Суб'єкти федерації мають право прийняття власної конституції, мають свої вищі законодавчі, виконавчі та судові органи. Так, у Федеративній Республіці Німеччина землі мають свої законодавчі органи: однопалатні ландтаги (у Баварії – двопалатний), уряд на чолі з прем'єр-міністром і земельні суди.

У більшості федерацій існує єдине союзне громадянство та громадянство федеральних одиниць. Законодавчий орган федерації зазвичай з двох палат, у одній з яких представлені її суб'єкти. (Коли в 1787 році на Конвенті у Філадельфії розроблялася і приймалася Конституція першої у світі федерації – США, виникли розбіжності про порядок представництва штатів у Конгресі. Як компроміс було вирішено створити дві палати – Палату представників, кількість конгресменів у якій залежить від населення штатів, та Сенат, у якому кожен штат незалежно від величини його території та чисельності населення представлений двома сенаторами.

Основну загальнодержавну зовнішньополітичну діяльність у федерації здійснюють союзні державні органи. Вони офіційно представляють федерацію у міждержавних відносинах (США, ФРН, Бразилія, Індія).

Федерації будуються за територіальним та національним ознаками, які значною мірою визначають характер, зміст, структуру державного устрою.

Федерації, засновані на територіальному принципі, виявилися більш міцними та стійкими (США, ФРН), у той час, як утворені на національно-територіальній основі або розпалися (СРСР, Чехословаччина, Югославія), або мають великі складності. Разом про те федеративна природа низки країн обумовлена багатонаціональним складом населення (Індія, Бельгія, Канада)

Територіальна федерація характеризується тим, що державні утворення, що становлять територію федерації, є суверенними державами, оскільки їхня діяльність у сфері внутрішніх та зовнішніх відносин залежить від владних повноважень загально федеральних (союзних) державних органів. Юридичне та фактичне розмежування компетенції між союзом та його суб'єктами визначається конституційними нормами: вони встановлюють перелік питань, за

якими лише союзу можна видавати нормативно-правові акти. Решта всіх питань, не обумовлені конституцією, перебувають у віданні законотворчих органів суб'єктів федерації. В США у винятковій компетенції союзу знаходяться питання регулювання між штатною та зовнішньою торгівлею, карбування монети, встановлення стандартів та ваг, оголошення війни, набір та утримання армії.

Усі інші питання належать до компетенції штатів. Зокрема, проведення виборів, регулювання внутрішньої штатної торгівлі, формування органів місцевого самоврядування, підтримка охорони здоров'я, громадського порядку та суспільної моралі, зміна конституції штатів, їх органів влади та управління та ін. законодавства лише тоді й остільки, як і оскільки вони спеціально уповноважені цього федеральним законом. Конституція пропонує вичерпний список виключної законодавчої компетенції федерації. Це зовнішні зносини, оборона та захист цивільного населення, свобода пересування, валюта, громадянство федерації, грошовий обіг, карбування монет, залізниці та повітряне сполучення, пошта, телеграф, телефон та інше. Тут же визначається, в яких областях може здійснюватися законодавча діяльність земель. Якщо ж земля не виконує покладені на неї федерацією обов'язки, то остання може вжити заходів до того, щоб змусити землю до виконання.

1. Суб'єкти територіальної федерації конституційно позбавлені права прямого представництва у міжнародних відносинах. У разі порушення союзної конституції у цій сфері центральна влада має право застосування примусових заходів до суб'єкта федерації (Індія). У ФРН ведення зовнішніх зносин із іноземними державами належить федерації, проте землі за згодою федеральної влади іноді можуть укласти міжнародні договори.

2. У територіальних федераціях конституційне законодавство не передбачає, інколи ж і забороняє односторонній вихід із союзу. Це становище впливає із сенсу конституцій США, ФРН, Бразилії та інших країн.

3. Управління збройними силами у територіальних федераціях безпосередньо здійснюється союзними державними органами. Головнокомандувачем збройних сил є глава федеральної держави. Суб'єктами

федерацій у час забороняється утримувати професійні збройні освіти.

А тепер перейдемо до національних федерацій, які характеризуються складнішим державним устроєм. Поряд із загальними ознаками, які притаманні будь-якій союзній державі, вони мають низку суттєвих особливостей. Ці особливості зумовлені багатонаціональним складом населення, яке більш менш компактно проживає на території окремих держав, що утворюють федерацію.

Національна федерація, незалежно від її різновидів, характеризується такими основними ознаками:

1. Суб'єктами такої федерації є національні держави та національні державні утворення, які відрізняються одна від одної національним складом населення, його особливою культурою, побутом, традиціями та звичаями, релігією.

2. Національна федерація будується на принципі добровільного об'єднання складових її суб'єктів. Воно є одним із найважливіших чинників здійснення націями права на самовизначення. Незалежно від економічного потенціалу, розміру території, чисельності населення всі суб'єкти національної федерації користуються однаковими правами і мають однакову можливість впливати на вирішення завдань суспільства і держави.

3. Національна федерація забезпечує державний суверенітет великих та малих націй, їх вільний та самостійний розвиток. Сучасні національні федерації стають за своєю суттю такими державними об'єднаннями, в яких всі їхні суб'єкти мають ознаки державного суверенітету. Вони мають свої вищі представницькі органи державної влади (парламент), самостійну виконавчу владу (особу президента, кабінету чи ради міністрів), незалежну національну судову систему. Національні держави, які об'єдналися у федерацію, встановлюють своє громадянство, межі державної території, мають свої представництва у міжнародних організаціях, самостійно здійснюють зовнішньополітичну та економічну діяльність.

4. Вищі державні органи національної федерації формуються із представників суб'єктів федерації. Федеративна держава відображає інтереси

всіх націй та народностей, що входять до її складу. Депутати, які працюють у парламентах національної федерації, представляють усі нації та народності країни. На таких же принципах формуються та функціонують загальнофедеральні виконавчі та судові органи. Це дозволяє враховувати особливості розвитку кожної національної держави, забезпечувати їхню економічну самостійність, незалежність у міжнародних відносинах. Центральна влада, таким чином, покликана обслуговувати загальнонаціональні інтереси та у необхідних випадках координувати їх.

5. Найважливішою особливістю національної федерації є правове становище її суб'єктів. Ця особливість безпосередньо пов'язана з таким загальнодемократичним інститутом як право націй на самовизначення, тобто право будь-якої нації самостійно вирішувати питання про свою державність. Кожен суб'єкт національної федерації має право відокремитися від союзу та утворити свою самостійну державу, якщо він не бажає вступити з іншими націями у федеральні державні відносини, або перейти зі складу одного багатонаціонального складу до іншого, зберігаючи свій суверенітет.

Основна відмінність між територіальною та національною федерацією полягає у різному ступені суверенності їх суб'єктів. Центральна влада в територіальних федераціях має верховенство по відношенню до вищих державних органів членів федерації. Національні держави обмежуються суверенітетом національних державних утворень. Загальнонаціональна державна влада здійснює лише координацію інтересів суб'єктів федерації, забезпечуючи їхню найбільш оптимальну внутрішню та зовнішню діяльність. Суб'єкти національної федерації у сфері міжнародних відносин можуть встановлювати дипломатичні відносини з будь-якою державою світової спільноти, укладати політичні, економічні та інші договори. Суб'єкти федерації також володіють деякими ознаками державності

Повне уявлення про форму конкретної держави не можна отримати, не розглянувши форму політичного режиму.

Політичний режим – характеристика не тільки (і навіть може бути не

стільки) держави, а й усієї політичної системи: відносини між людьми з приводу державної влади та відносини людей з державною владою, що утворюють зміст політичного режиму, що розгортається саме у сфері політичної системи.

Форма державного режиму є сукупністю способів і методів здійснення влади держави. Державний режим – найважливіша складова політичного режиму, що діє у суспільстві. Політичний режим – поняття ширше, оскільки він включає у собі як методи державного владарювання, а й характерні засоби діяльності недержавних політичних організацій (партій, рухів, клубів, спілок).

Державні режими можуть бути демократичними та антидемократичними (тоталітарними, авторитарними, расистськими). Тому основним критерієм класифікації держави за даною ознакою є демократизм форм та методів здійснення державної влади. Для рабовласницьких країн характерні і деспотія, і демократія; для феодалізму – і не обмежена влада феодала, монарха, і народні збори; для сучасної держави – і тоталітаризм, і правова демократія.

Ідеальних демократичних форм державного режиму насправді немає. У тій чи іншій конкретній державі є різні за своїм змістом методи офіційного панування. Проте можна назвати найбільш загальні риси, властиві у тому чи іншого різновиду державного режиму.

Антидемократичні режими характеризуються такими ознаками:

1. Головне, що визначає характер державної влади – це співвідношення держави та особи. Якщо держава в особі її різних органів пригнічує особистість, обмежує її права, перешкоджає її вільному розвитку, такий режим є антидемократичним.

2. Антидемократичний режим характеризується повним (тотальним) контролем держави з усіх сфер суспільного життя (економічної, політичної, ідеологічної, культурної тощо), у такій державі встановлюється диктатура однієї партії, яка фактично здійснює всі державні функції, маючи повноваження, які не обмежені жодними законами.

3. Антидемократичним режимам властиво одержавлення всіх громадських організацій (профспілок, молодіжних, жіночих та творчих об'єднань, спортивних

та інших товариств).

4. Особистість в антидемократичній державі фактично позбавлена будь-яких суб'єктивних прав, хоча формально вони можуть проголошуватися навіть у конституційних актах. До іншодумних та прогресивних сил застосовується жорсткі репресивні заходи.

5. За антидемократичних режимів реально діє примат держави над правом, що є наслідком свавілля, порушення законності, ліквідації правових засад у суспільному житті.

6. Характерна ознака антидемократичної держави – всеосяжна мілітаризація суспільного життя, наявність величезного військово-бюрократичного апарату, військово-промислового комплексу, що тяжіє над мирною економікою.

Антидемократичні режими ігнорують інтереси національних державних утворень, особливо національних меншин. У тоталітарній державі члени національних федерацій практично позбавлені самостійності у вирішенні своїх внутрішніх справ, здійснення політики, оскільки ці питання повністю в компетенції центральної влади.

Антидемократична держава у всіх її різновидах не враховує особливостей релігійних переконань населення. Воно повністю заперечує релігійний світогляд чи віддає перевагу одній з релігій, забороняючи і придушуючи всі неугідні йому релігійні течії.

Демократичні режими складаються у правових державах. Вони характеризуються методами здійснення державної влади, що реально забезпечують вільний розвиток особистості, фактичну захищеність її законних прав та інтересів. Саме режим демократичної держави виявляється у наступному.

1. Такий режим надає свободу особистості у сфері економічної діяльності, що становить основу матеріального благополуччя суспільства.

2. Реальна гарантованість особистих прав і свобод громадянина, його можливість висловлювати власну думку про політику держави, брати активну

участь у різних культурних, наукових, професійних та інших громадських організаціях надають високої моральності демократичній державі.

3. Демократичний режим створює ефективний механізм прямого впливу населення на характер державної влади (через виборчу систему, контроль виборців за діяльністю державних органів).

4. У демократичній державі особа захищена від свавілля, беззаконня, оскільки її права перебувають під постійною охороною органів правосуддя.

5. Демократичний режим є наслідком реального поділу влади як і унітарних, так і у федеративних державах.

6. Демократична влада однаковою мірою враховує інтереси більшості та меншості, індивідуальні та національні особливості населення. Вона також є перешкодою бюрократичному свавіллю та порушенням соціально-економічних прав національних меншин, які не мають своєї самостійної державності.

7. Демократичні методи державного владарювання дозволяють долати соціальні протиріччя, що виникають, забезпечують компроміс між державними органами і громадянами, між різними соціальними групами населення.

8. Основним принципом діяльності демократичної держави є плюралізм. В умовах демократичного режиму діють різні партії, інші громадські організації, об'єднання, самостійні колективи, які підтримують політику держави, надають її діяльності плюралістичного характеру, що враховує інтереси всіх індивідів та громадських утворень.

9. Демократичний державний режим базується на законах, що відображають об'єктивні потреби розвитку особистості та суспільства, тому він забезпечує стабільний правопорядок, низький рівень злочинності, сприяє спокійнішому вирішенню конфліктів між державою та особистістю, між різними соціальними національними групами людей.

Таким чином, форма держави може бути зрозуміла лише в єдності трьох складових елементів: форми правління, форми державного устрою та форми державного режиму. Зміни, що відбуваються в сучасному цивілізованому світі, безумовно, вимагатимуть коригування тих положень, які викладені у цій роботі.

РОЗДІЛ 3

ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ДЕРЖАВ ЗА ТИПАМИ ДЕРЖАВНОГО УСТРОЮ

3.1. Особливості унітарних держав

Унітарна форма державного устрою переважає. До унітарних держав відносяться Великобританія, Франція, Італія, Швеція, Норвегія, Фінляндія, Греція, Іспанія, Нідерланди, Португалія, переважна більшість країн Латинської Америки та Африки, Камбоджа, Лаос, Таїланд, Японія та низка інших країн.

Нагадаю ще раз, що унітарна держава – це централізована, єдина держава, всередині якої немає державних утворень, а адміністративно-територіальні одиниці не мають політичної самостійності.

Для країн з унітарною формою державного устрою (такі держави називаються простими чи злитими) характерна наявність наступних основних ознак:

1. Єдина конституція, норми якої застосовуються по всій території країни без будь-яких вилучень чи обмежень.

2. Єдина система вищих органів структури державної влади (глава держави, уряд, парламент), юрисдикція яких також поширюється територію країни. (Якщо взяти приміром Францію, її парламент складається з двох палат: Національних зборів і Сенату. Компетенція палат однакова, точніше, однакові предмети ведення і майже однакові повноваження. Ст. 34 конституції Франції окреслила сферу його (парламенту) законодавчої ініціативи, межі якої Урядом у Франції є Рада міністрів згідно з ч.1 і 2 ст.20 конституції Франції визначає та проводить політику нації, розпоряджається Збройними силами і може оголосити стан облоги).

3. Єдине громадянство. Конституції унітарних країн свідчать, що держави має єдину політичну приналежність і жодні адміністративно-територіальні одиниці власного громадянства мати що неспроможні.

4.Єдина система права. Місцеві органи управління зобов'язані застосовувати у відповідних адміністративно-територіальних одиницях нормативні акти, що приймаються центральними органами державної влади. Їхня власна нормовстановлююча діяльність носить суто підрядний характер.

5.Єдина судова система, яка здійснює правосуддя по всій території країни, керуючись єдиними нормами матеріального та процесуального права. Судові органи, створювані в адміністративно-територіальних одиницях, є ланки єдиної централізованої судової системи.

6.Територіально унітарні держави поділяються на адміністративно-територіальні одиниці, які не можуть мати будь-якої політичної самостійності. Створювані в цих адміністративно-територіальних одиницях місцеві органи управління тією чи іншою мірою підпорядковані центральним органам державної влади та центральній адміністрації. Їхній правовий статус визначається правовими нормами, що входять до єдиної загальнодержавної системи права [27, с. 48-49].

Таким чином, унітаризм передбачає централізацію всього державного апарату, прямий чи непрямий контроль над муніципальними органами, створювані в адміністративно-територіальних одиницях. Історично унітаризм був прогресивним явищем, бо він змінився федеральної роздробленості і партикуляризму. Унітаризм викликався потребами єдиного ринку, зручностями здійснення державної адміністрації та не ставився у зв'язок із національно-етнічною чи расовою структурою населення.

Переважає більшість сучасних унітарних держав – держави мононаціональні. Однак є винятки із цього правила. Притаманна унітарним державам централізація може виявлятися у різних формах і по-різному. У деяких країнах взагалі відсутні муніципальні органи та адміністративно-територіальні одиниці управляються призначеннями агентами центральної влади. В інших країнах місцеві виборні органи самоврядування створюються, але вони поставлені під прямий (Франція, Туреччина, Японія) або опосередкований (Великобританія, Нова Зеландія) контроль центральної адміністрації.

Відмінність у ступеня та формах контролю з боку центральної адміністрації над місцевими органами самоврядування дають певні підстави для поділу унітарних держав на централізовані (Франція, Туреччина, Японія) та децентралізовані (Великобританія, Нова Зеландія), проте цей поділ має суто формальний характер.

В даний час існує кілька унітарних держав (Англія, Іспанія, Італія, Данія, Фінляндія), державний устрій яких характеризується наявністю адміністративної автономії для деяких структурних підрозділів території.

Наприклад, до складу унітарної Англії входять Шотландія та північна Ірландія (Ольстер), які мають обмежену автономію. За Шотландією згідно з Актом про унію 1707 р. збережено привілей мати власну правову та судову систему, власну церкву. В обох палатах британського парламенту за Шотландією резервуються місця. Згідно з Актом про управління Ірландією 1920 р. Північній Ірландії надано права напівавтономної території, що є юридично інтегральною частиною Великобританії. Автономні органи Північної Ірландії мають обмежені права при вирішенні місцевих питань. Виконавча влада здійснюється губернатором, який призначається англійською короною. Є кабінет, який складається з восьми міністрів на чолі з прем'єр-міністром. Парламент Північної Ірландії складається з двох палат: Палати громад та Сенату.

Введення обласної автономії передбачається конституцією Італії. Загальна норма, що стосується автономії, міститься у ст. 5 конституції: «Республіка, єдина та неподільна, визнає та заохочує місцеві автономії; здійснює у тих сферах діяльності, що входять до компетенції держави, найширшу адміністративну децентралізацію; координує принципи та методи свого законодавства з вимогами автономії та децентралізації». Відповідно до конституції, кожна з 19 італійських областей повинна мати свій власний статус, який приймається обласною радою і затверджується законом республіки.

Певні елементи обласної автономії є у Фінляндії. В основних адміністративно-територіальних одиницях цієї країни – провінціях – відсутні будь-які виборні органи місцевого самоврядування. Главою провінційної

адміністрації є губернатор, який призначається президентом республіки. В особливу автономну одиницю виділено Аландські острови, населенню яких, згідно із законом про самоврядування Аландських островів 1957, надано право обирати провінційні збори.

3.2. Особливості федерації як форми державного устрою

За даними ООН в сучасному світі 201 держава, десяту частину цих держав становлять (понад двадцять) федерації, в яких проживає близько третини населення Землі. Вони розташовані на різних континентах: у Європі (Австрія, Бельгія, Німеччина та ін.), в Азії (Індія, Малайзія тощо), в Америці (Аргентина, Бразилія, Венесуела та ін.), в Африці (Нігерія), Ефіопія), в Океанії (Австралія, Сполучені Штати Мікронезії). Серед федеративних держав є високорозвинені гіганти (США) і малі індустріальні країни (Бельгія, що стала федерацією відповідно до конституційних поправок 1993 р.), великі (Бразилія) і невеликі (Нова Союзна Республіка Югославія), що знаходяться на різному рівні колонії (Індія з майже мільярдним населенням та мала ісламська Федеративна Республіка Коморських островів) тощо.

На відміну від унітарної форми державного устрою федерація складна і багатоліка і в кожному конкретному випадку має унікальні специфічні особливості. Незважаючи на переважання унітаризму, федерація дотепер є досить поширеною формою державного устрою.

Федерація являє собою складну (союзну) державу, що складається з державних освіти, що мають юридичну та певну політичну самостійність. Складові федеративна держава державні освіти (штати, землі, провінції, кантони, держави) є суб'єктами федерації і мають свій власний адміністративно-територіальний поділ. Федеративна форма державного устрою має такі характерні ознаки, що відрізняють її від унітаризму. На відміну від унітарної держави територія федеративної держави в політико-адміністративному

відношенні не є єдиним цілим. Вона складається з територій суб'єктів федерації. У деяких федераціях поряд з державними утвореннями є такі територіальні одиниці, які не є суб'єктами федерації. У самостійну одиницю виділено Федеральний округ Колумбія, у якого розташована столиця країни - Вашингтон. Територія Бразилії складається із штатів. Федерального округу та двох особливих територій. В Індії поряд з 25 штатами є 7 союзних територій.

Державні утворення, які складають федерацію, мають часткові ознаки державності, бо де вони мають суверенітетом, під яким слід розуміти властивість структурі державної влади бути незалежною сферою як внутрішніх, і зовнішніх відносин. Суб'єкти федерації юридично позбавлені права участі у міжнародних відносинах. У разі порушення союзної конституції чи союзного законодавства центральна влада має право застосування примусових заходів щодо суб'єкта федерації. Це право центральної влади може бути закріплено в конституції (Індія, Аргентина, Венесуела), але й у тих випадках, коли подібних норм у конституції немає, центральна влада завжди має змогу силою змусити суб'єкт федерації до покори.

Суб'єкти федерації не мають право одностороннього виходу (право сецесії) із союзу. Проте всупереч широко поширеній думці навряд чи можна вважати відсутність права сецесії обов'язковою ознакою федерації. Історія знає цілу низку випадків, коли сецесія здійснювалася фактично (Громадянська війна США, сецесія Сенегалу з Федерації Малі, сецесія Сінгапуру з Федерації Малайзія, сецесія Бангладеш з Пакистанської федерації); ще більше було невдалих спроб здійснення сецесії. Немає жодних органічних причин, які б виключали юридичне закріплення права сецесії в конституції.

2. Суб'єкт федерації, зазвичай, наділяється установчою владою, тобто. йому надається право прийняття своєї конституції. Слід відразу ж зазначити, деякі федерації не наділяють суб'єкти установчою владою.

Наділення суб'єктів федерації установчою владою зазвичай закріплюється у відповідних положеннях союзної конституції. Однак федеративні конституції

встановлюють принцип субординації, згідно з яким конституції суб'єктів - федерації мають повністю відповідати союзним конституціям. Так, ст. 28. 1 Основного закону ФРН говорить: «Конституційний устрій земель має відповідати основним принципам республіканського, демократичного та соціального правової держави на кшталт цього основного закону» [37].

Не менш категоричний припис міститься у ст. 6 Конституції Швейцарського Союзу: «Кантони зобов'язані просити у Союзу гарантію для своїх конституцій. Союз дає цю гарантію за умови, що: а) ці конституції не містять нічого, що суперечить постановам союзної Конституції» [31].

Принцип відповідності конституцій суб'єктів федерації союзної конституції неухильно дотримується і в тих випадках, коли в окремих державних утвореннях зберігаються конституції, прийняті ними до вступу до федерації (у Баварії та Гессені конституції були прийняті в 1946 р., в Рейнланд-Перен - у 1947 р., у штаті Массачусетс діє конституція, прийнята у 1780 р., у штаті Нью-Гемпшир - у 1783 р.).

Суб'єкти федерації наділяються не більше встановленої їм компетенції правом видання законодавчих актів. Ці акти діють лише на території суб'єкта федерації та повинні відповідати союзному законодавству. Принцип пріоритету загальнофедерального закону є загальним всім без винятку федерацій. Відповідні норми містяться у конституціях. Так, ст. 31 Основного закону ФРН ухвалює: «Федеральне право має перевагу над правом земель». Більш детально це положення регулюється ст. 75 конституції Федерації Малайзія: «Якщо будь-який закон держави суперечить федеральному закону, то переважну силу має федеральний закон, а закон держави в тій частині, в якій він суперечить федеральному закону, є недійсним» [34].

Слід пам'ятати також те, що у межах суб'єктів федерації діють загальносоюзні закони. Крім того, федеральні законодавчі органи можуть, як правило, приймати закони спеціально для певних членів федерації.

Суб'єкт федерації може мати свою власну правову та судову систему. Конституція союзу та відповідного державного утворення визначає порядок

організації, процедуру та межі юрисдикції судових органів суб'єкта федерації. Зазвичай незалежно числа членів федерації судова система будується за єдиним зразком. Найбільш типовий приклад щодо цього – судова система 50 американських штатів. Вищою судовою інстанцією штату є верховний суд штату, склад якого або обирається населенням, або призначається губернатором за згодою сенату штату. Верховний суд штату переважно займається розглядом апеляцій на рішення нижчестоящих судів. Подібно до Верховного суду США верховні суди окремих штатів мають також право конституційного нагляду. Вони не тільки можуть скасувати будь-який закон штату на підставі його невідповідності конституції штату, але й ревізувати конституцію штату. Верховний суд штату може визнати недійсним будь-який розділ конституції штату на підставі, що він суперечить федеральній конституції [36, с. 27-28].

У великих штатах створюються проміжні апеляційні суди, які розглядають скарги на рішення судів першої інстанції у менш важливих справах. Найважливішими судами початкової юрисдикції, які розглядають справи за участю присяжних засідателів, є окружні суди штатів. Вони у свою чергу мають апеляційну юрисдикцію щодо рішень нижчих судів (одноосібні світові судді, поліцейські суди, муніципальні суди).

Однією з формальних ознак федерації є наявність подвійного громадянства. Кожен громадянин вважається громадянином союзу та відповідної державної освіти. Система подвійного громадянства закріплюється конституціями більшості федеративних держав. У подвійне громадянство закріплюється розділом другим статті 4 і розділом першим XIV поправки до конституції. Відповідні положення містяться у конституціях ФРН, Швейцарії, Австрії. Конституції деяких федерацій (Індія, Малайзія та інших.) визнають лише союзне громадянство. Надання суб'єктам федерації права свого громадянства є, щодо справи, нормальної юридичної фікцією, оскільки цей інститут практично ніяких правових наслідків не породжує.

Тривалий час обов'язковою ознакою федеративної форми державного устрою вважалася двопалатна структура союзного парламенту (бікамералізм).

Винятки із цього загального правила з'явилися лише після Другої світової війни у зв'язку з утворенням молодих держав. Вперше однапалатна система при федеративній формі державного устрою була введена конституцією Ісламської Республіки Пакистан 1956 року, але вона проіснувала лише до жовтневого - перевороту 1958 року. Конституція Пакистану 1962 року відновила федеративну форму державного устрою та однапалатний парламент. Відповідно до Конституції 1973 федеральний парламент Пакистану складається з двох палат - Національних зборів і Сенату. Однапалатну систему було встановлено конституцією Федеративної Республіки Камерун 1961 року. Конституція 1972 року скасувала федерацію [39, с. 46-47].

В даний час у всіх федераціях застосовується бікамералізм. Нижня палата розглядається як орган загальносоюзного представництва та обирається у територіальних виборчих округах. Верхня палата представляє інтереси суб'єктів федерації. Застосовуються два принципи представництва суб'єктів федерації у верхній палаті. При рівному представництві кожен суб'єкт федерації незалежно від чисельності населення посилає у верхню палату однакову кількість депутатів (у сенат конгресу США – по два сенатори від кожного з 50 штатів, до ради кантонів союзних зборів Швейцарії - по два депутати від кожного з 23 кантонів).

Відповідно до принципу нерівного представництва норма представництва суб'єкта федерації у верхній палаті встановлюється залежно від чисельності населення. Так, кожна земля ФРН має в своєму розпорядженні в бундесраті не менше ніж трьома голосами; землі із населенням понад два мільйони мешканців мають чотири голоси, а землі із населенням понад шість мільйонів жителів п'ять голосів. Число представників, що посилаються землями Австралії до союзної ради, коливається від 3 до 12. У Канаді встановлено такі норми представництва провінцій у сенаті: Онтаріо та Квебек - по 24, Нова Шотландія та Нью-Брансуек - по 10, Манітоба, Британська Колумбія, Альберта Саскачеван і Ньюфаундленд – по 6, острів Принца Едуарда – 4. Норма представництва штатів Індії в раді штатів коливається від 1 (Гоа, Маніпур, Сіккім та ін.) до 34 (Уттар-Прадеш), норма представництва союзних територій від 1 (Пондичері) до 3 (Делі) [41].

Принцип рівного представництва практично призводить до того, що переважний вплив у верхніх палатах отримують малонаселені і зазвичай політично та економічно відсталі суб'єкти федерації.

За методом формування верхні палати федеральних парламентів поділяються на виборні (сенати США, Мексики, Венесуели, Австралійського Союзу) та призначені (сенат Канади, бундесрат ФРН).

Всі перелічені вище ознаки федерації відрізняють її як від унітаризму, так і від конфедерації, яка не є формами державного устрою, а є формою об'єднання суверенних держав.

При аналізі федералізму одним із найскладніших питань є юридичне та фактичне розмежування компетенції між союзом та суб'єктами федерації. Йдеться встановлення загальних принципів визначення обсягу предметної компетенції як союзу від імені його вищого законодавчого органу – парламенту, і суб'єктів федерації від імені їх законодавчих зборів. Встановлення принципів розмежування компетенції має значення перш за все тому, що від цього залежить юридичне становище державної освіти в союзі і характер тих відносин, які складаються між союзом і членами федерації.

Відповідно до принципу «дуалістичного федералізму» конституція встановлює сферу виняткової компетенції союзу, даючи перелік питань, з яких лише союз може видавати нормативні акти. Усі інші питання, які у конституційному переліку (так звана залишкова компетенція), є предмети ведення нормовстановлюючих органів суб'єктів федерації.

Вперше подібну систему розмежування компетенції було здійснено США. Американська конституція встановила систему «дуалістичного федералізму», основою якого покладено жорстке розмежування сфер компетенції Союзу та штатів. Розділ 8 статті 1 містить перелік предметів правового регулювання, які стосуються виключної компетенції Союзу. До нього входять: 1) регулювання міжштатної та зовнішньої торгівлі; 2) карбування монети; 3) встановлення стандартів заходів та ваг; 4) заснування поштових служб та поштових доріг; 5) видача патентів та авторських свідоцтв; 6) встановлення ознак піратства у

відкритому морі та покарань за його вчинення; 7) оголошення війни; 8) видача каперських свідоцтв та дозволів на репресалії; 9) набір та утримання армії; 10) створення та утримання військово-морського флоту; 11) скликання міліції; 12) ведення зовнішніх зносин та 13) управління територіальними володіннями. Всі інші питання, не згадані в цьому переліку належать до виключної компетенції штатів. Найважливішими є: 1) проведення виборів; 2) регулювання внутрішньостатної торгівлі; 3) встановлення органів місцевого управління; 4) підтримка охорони здоров'я, соціального порядку та суспільної моралі; 5) зміна конституцій штатів та їх органів влади та управління; 6) ратифікація поправок до Конституції Сполучених Штатів Америки [29].

Ця схема доповнюється насамперед принципом «повноважень, що маються на увазі», який виводиться з останнього абзацу розділу 3 статті 1 Конституції. Суть його зводиться до того що, що всі новостворені предмети правового регулювання ставляться лише компетенції Союзу. Далі, з духу Конституції та практики її застосування виводяться ще чотири коригуючі названу схему положення. По-перше, встановлюється сфера повноважень, що збігаються. Питання, що відносяться до неї, входять до компетенції як Союзу, так і штатів. До них належать: 1) прийняття законів та їх застосування; 2) оподаткування; 3) витрачання грошей для підтримки «загального народного добробуту»; 4) позики; 5) встановлення та регулювання діяльності судової системи; 6) регулювання порядку організації та діяльності банків та корпорацій; 7) придбання власності для суспільних цілей. По-друге, Конституція містить приписи, що забороняють здійснення певних дій як Союзу, так і штатам: оподаткування експортованих товарів; платня дворянських титулів та дозвіл рабовласництва. По-третє, Конституція забороняє Союзу: 1) запроваджувати прямі податки безвідносно населення штатів; 2) різні побічні податки; 3) надавати привілеї у сфері торгівлі одному штату на шкоду іншому; 4) змінювати межі штатів без їхньої згоди; 5) обмежувати застосування Білля про права. По-четверте, штатам у свою чергу забороняється: 1) вступати до міжнародних договорів; 2) карбувати монету; 3) утримувати війська та військові кораблі у

мирний час; 4) приймати закони, які порушують договірні зобов'язання; 5) оподатковувати імпортовані товари; 6) позбавляти громадян рівного правового захисту; 7) позбавляти громадян права голосувати на основі раси, кольору шкіри, статі чи несплати виборчого податку; 8) порушувати федеральну конституцію і виконувати федеральні закони [29].

Таким чином, ми бачимо, що юридично жорсткий кордон між союзною та штатною сферами компетенції навіть з погляду літери Конституції аж ніяк не має абсолютної визначеності. Насправді ж вона дуже рухлива і фактичні відносини між федеральною адміністрацією і штатами розвиваються лінією постійно зростаючого централізму.

Дуалістичний принцип розмежування компетенції між союзом та членами федерації застосовується з певними доповненнями та поправками у Швейцарії, Австралії, Мексиці, Бразилії.

Згідно з конституцією Австралії 1900 року, штати мають залишкову компетенцію, а влада Союзу обмежена переліком, що міститься в ст. 51. Проте повноваження, на відміну від США, зберігаються за штатами.

Принцип двох виняткових сфер компетенції застосовується у країнах, основний закон яких встановлює перелік предметів ведення як законодавчого органу союзу, і законодавчих органів суб'єктів федерації. Однак цей принцип істотно спотворюється положенням, згідно з яким перелік питань, що належать до виняткової компетенції членів федерації, вважається остаточним, а виняткова компетенція союзу може доповнюватися та розширюватися за рахунок включення до відповідного переліку нових пунктів. Цілком природно, що принцип розмежування компетенції надає федерації значно більший централізм, ніж американський «дуалістичний федералізм». Вперше принцип двох виняткових сфер компетенції було запроваджено у Канаді згідно з Актом про Британську Північну Америку 1867 року. Налякані Громадянською війною у США, тодішні канадські лідери постаралися створити сильний федеральний уряд та обмежити права провінцій (цей принцип збережений конституцією Канади 1981 року).

У деяких федераціях (ФРН, Австрія) встановлюються дві сфери компетенції: виняткова компетенція союзу та сфера конкуруючої компетенції. Найбільш суворо цю систему проведено у Основному законі ФРН.

Подібна система розмежування компетенції залишає за союзом право у разі потреби взагалі паралізувати законодавчу діяльність суб'єктів федерації і тим самим ліквідувати федеративну форму державного устрою.

У двох федераціях (Індія та Малайзія) встановлено трьох членну систему розмежування компетенції між союзом та суб'єктами федерації. Розглянемо цю систему з прикладу Індійського союзу.

Конституція Індії встановлює три сфери повноважень, суворо визначаючи межі кожної їх. Розмежування компетенції між союзом і штатами регулюється І ч. XI Конституції та сьомим додатком до Конституції. До першої сфери повноважень належать питання, віднесені до виняткової компетенції союзу. Перелік I – «Перелік питань, віднесених до компетенції Союзу» – містить у собі 98 пунктів.

Другу сферу повноважень становлять питання, які належать до компетенції штатів. Однак ця сфера не має виняткового характеру, оскільки в умовах надзвичайного стану союзний парламент може приймати закони з будь-якого питання, віднесеного додатком сьомим до компетенції штатів. У разі видання президентом Індії прокламації про запровадження надзвичайного стану будь-яке розмежування компетенції між союзом та штатами ліквідується і країна перетворюється на унітарну державу.

Третю сферу повноважень становлять питання, які віднесені до спільної компетенції союзу та штатів. З усіх цих питань може законодавство як союзний парламент, так і легіслатури штатів, але у разі колізії законів пріоритет завжди залишається за законом союзу. Про це абсолютно точно говорить ст. 251 Конституції Індії: «...якщо будь-яке положення закону, виданого Легіслатурою Штату, суперечить будь-якому положенню закону, виданого Парламентом, переважну силу має закон, виданий Парламентом, незалежно від того, чи був він прийнятий до або після видання закону Легіслатурою Штату» [30].

Щодо тих питань, які не передбачені жодним із трьох переліків додатка сьомого, то всі вони віднесені до компетенції союзу. Таким чином, встановлена Конституцією Індії система розмежування компетенції між федерацією та штатами, незважаючи на свою зовнішню визначеність, фактично має досить відносний характер і ставить суб'єкти федерації в залежність від союзу.

Аналогічна система розмежування компетенції між федерацією та державами встановлена Конституцією Федерації Малайзії 1957 року, яка також передбачає три сфери компетенції, предметний зміст яких визначено трьома переліками, що є у дев'ятому додатку до конституції. Істотна відмінність від індійської системи у тому, що залишкові повноваження, які у жодному з переліків, залишаються поза федерацією, а й за державами. Про це свідчить ст. 77 конституції: «Легіслатура держави має право видавати закони з будь-якого питання, яке не міститься в жодному з Переліків Додатка дев'ятого і не є питанням, щодо якого Парламент має право видавати закони» [43].

Розглянуті вище юридичні системи розмежування компетенції між союзом і суб'єктами федерації мають значення, але правильна їх оцінка неможлива без встановлення фактичного розмежування компетенції, що складається практично.

Суб'єкти федерації, володіючи певними первісними повноваженнями, які вони мають не в силу делегації, а за власним правом, проте залежать від центральної влади. Насамперед слід пам'ятати, що суб'єкти федерації позбавлені фінансової самостійності. Їхні власні доходи вкрай обмежені, і вони можуть існувати лише за рахунок субсидій та дотацій, які отримують від союзного уряду. Фінансова залежність є істотним доповненням до конституційного механізму, з допомогою якого центральна влада підпорядковує і контролює суб'єкти федерації.

Система органів влади та управління суб'єктів федерації регулюється або союзними конституціями (Індія), або конституціями державних утворень (США, ФРН, Мексика, Аргентина тощо). Загальною закономірністю і те, організація органів влади та управління суб'єктів федерації майже завжди копіює

федеральну форму правління. Про форму правління та державний устрій суб'єктів федерації можна говорити лише умовно, оскільки вони, як про це вже було сказано, не є державами.

У державних утвореннях, що становлять федерацію, повсюдно створюються законодавчі органи, які можуть бути однопалатними, так і двопалатними. У деяких країнах (Швейцарія, Австрія, Мексика, Венесуела) законодавчі органи всіх суб'єктів федерації є однопалатними. У ФРН у всіх землях, крім Баварії, законодавчі органи (ландтаги) однопалатні. У Канаді двопалатна система застосовується лише у франкомовній провінції Квебек. У США однопалатна легіслатура існує лише у штаті Небраска. В Австралії всі штати, крім Квінсленду, мають двопалатні законодавчі збори. В Індії двопалатні легіслатури діють у 6 штатах із 26.

Однопалатні законодавчі органи та нижні палати двопалатних обираються тим самим способом, як і федеральні парламенти. У деяких федераціях (США, ФРН, Канада) державні освіти самі встановлюють виборче право та виборчу систему. Верхні палати законодавчих органів суб'єктів федерації або обираються у вигляді прямих виборів (США, Аргентина) чи багатоступеневих (Індія), або призначаються (Канада).

Органи управління суб'єктів федерацій утворюються відповідно до тих стандартів, які притаманні президентським і парламентарним формам правління. У тих федераціях, які є президентськими республіками, виконавчий орган влади формується позапарламентським шляхом та не несе відповідальності за свою діяльність перед законодавчими зборами (США, Аргентина, Мексика). У федераціях із парламентарною формою правління (Канада, Індія, ФРН, Австралія) виконавчий орган влади формується парламентським шляхом та несе політичну відповідальність за свою діяльність перед законодавчими зборами. У деяких федераціях у системі органів влади державних утворень є орган, який займає становище, що відповідає главі держави у парламентарних країнах (губернатор в індійських штатах, лейтенант-губернатор у канадських провінціях, правителі у монархічних державах Федерації Малайзії тощо).

Суб'єкти деяких федерацій (США, ФРН, Індія) мають власні органи конституційного нагляду, які контролюють відповідність регіонального законодавства конституції.

Розглянемо найбільш типові приклади організації органів влади та управління у суб'єктах федерацій.

У штатах США система органів влади та управління будується відповідно до президентської форми правління. Найвищою посадовою особою штату, «носієм виконавчої влади», є губернатор, який у всіх штатах, за винятком Міссісіпі (там губернатор обирається виборцями), обирається прямими виборами на строк від 2 до 4 років.

У більшості штатів за тією ж системою, що і губернатор, обирається лейтенант-губернатор, який є наступником посади губернатора у разі її вакантності.

Губернатор є виконавчим органом влади у штаті. Він спрямовує та координує діяльність адміністрації штату. Повноваження губернатора як глави уряду залежать від того, яку систему адміністративних органів прийнято в даному штаті. Його повноваження менші у тих штатах, де вищі посадові особи обираються безпосередньо населенням. Повноваження губернатора значно вагоміші у штатах, які замість системи незалежних відомств заснували за прикладом федерального уряду департаменти, які здійснюють контроль за галузевими органами управління [46].

Губернатор здійснює призначення на цілу низку посад в адміністрації штату, але в багатьох випадках його рішення набуває юридичної сили тільки після затвердження сенату. Слід також пам'ятати, що низка посадових осіб штату (секретар штату, скарбник, аудитор, генерал-атторней та інших.) обираються чи населенням, чи законодавчим зборами.

Губернатор є головнокомандувачем міліції штату, йому належить право помилування, він здійснює зв'язок із урядом федерації та урядами окремих штатів.

У законодавчій області губернатор має низку важливих повноважень. Він

скликає законодавчі збори штату на позачергові сесії, звертається до законодавчих зборів із посланнями, які фактично є законодавчою програмою. У всіх штатах, крім Північної Кароліни, губернатор має право відкладного вето, причому у більшості штатів губернаторське вето носить більш гнучкий характер, ніж президентське, оскільки він може опротестувати окремі статті законопроекту (вибіркове чи постатейне вето).

Губернатор не тільки має значні повноваження у сфері виконавчої та законодавчої, а й є головою правлячої партії в штаті. Він займає центральне становище в адміністрації штату і в деяких відносинах має, звичайно, в порівнянних масштабах, навіть більшими повноваженнями, ніж федеральний президент.

Відповідно до конституцій штатів законодавчі повноваження належать легіслатурам, які (за винятком штату Небраска) будуються за двопалатною системою. Нижні палати переобираються у встановлений термін повністю, верхні палати оновлюються частково.

Легіслатури штатів мають право приймати закони з усіх питань, які федеральною конституцією віднесено до їхньої компетенції. Їхні законодавчі повноваження обмежуються губернаторами так само і тими самими способами, що й законодавчі повноваження конгресу президентом. Законодавча процедура легіслатур штатів будується відповідно до тих самих принципів, які застосовуються в конгресі. Федеральний уряд не може ні змістити губернатора, ні розпустити законодавчі збори штату. В Індії система органів влади та управління штатів (за винятком штату Джамму та Кашмір) будується відповідно до положень союзної конституції. Формально виконавчими повноваженнями наділяється губернатор штату, який призначається союзним президентом строком на п'ять років і в будь-який час може бути або усунений з посади, або позбавлений повноважень, що йому належать.

Повноваження губернатора загалом аналогічні до повноважень союзного президента. Він призначає головного міністра штату, а за порадою головного міністра – міністрів; йому надано право призначення низки інших вищих

посадових осіб штату.

У законодавчій області губернатор здійснює такі повноваження: скликає законодавчий орган штату (легіслатуру) на сесії, має право розпустити нижню палату легіслатури – законодавчі збори. Він має право звертатися з посланнями до легіслатури, що на практиці означає надання йому законодавчої ініціативи. Усі законопроекти, ухвалені легіслатурою, направляються губернатору на розгляд. Губернатор може накласти на законопроект вето, яке долається у разі, якщо легіслатура повторно схвалить опротестований ним законопроект. Він може також зарезервувати ухвалений легіслатурою законопроект для розгляду останнього союзного президента.

У період між сесіями легіслатури штату губернатор має право видавати укази, які мають обов'язкову силу з усіх питань, що віднесені до компетенції легіслатури.

Повноваження губернатора штату за буквою конституції дуже значні, але фактично він позбавлений самостійності. Це пояснюється тим, що в силу конституційного звичаю, що склався, губернатор виступає або як агент центральної влади, або його повноваження здійснюються радою міністрів штату.

Уряд штату - рада міністрів формально засновується для того, «щоб допомагати і давати поради губернатору у здійсненні його функцій». Рада міністрів несе колегіальну відповідальність за свою діяльність перед законодавчими зборами (нижньою палатою) або однопалатною легіслатурою. Він залишається при владі доти, доки має підтримку більшості в легіслатурі штату. Між губернатором та радою міністрів штату існують ті самі відносини, що й між союзним президентом та кабінетом. Усі повноваження губернатора (за винятком тих випадків, коли йому надано ст. 163 конституції право діяти на власний розсуд) здійснюються радою міністрів, що діє від його імені [48].

Законодавчі повноваження конституція надає однопалатним чи двопалатним легіслатурам. Законодавчі збори та однопалатні легіслатури обираються населенням відповідних штатів строком на п'ять років і, як уже було сказано, можуть бути достроково розпущені губернатором штату.

Верхні палати – законодавчі ради – створюються за дуже складною системою: близько 1/3 членів законодавчої ради обирається колегією виборщиків, що складається з депутатів органів місцевого самоврядування; 1/12 - обирається особами, які мають вищу освіту; 1/12 – обирається вчителями; близько 1/3 - обирається законодавчим збором штату у складі осіб, які є його депутатами. Частина членів законодавчої ради призначається губернатором. Законодавча рада кожні два роки оновлюється на одну третину [28].

Законодавчий орган штату працює відповідно до тих самих правил процедури, що й союзний парламент. У двопалатних легіслатурах правове становище палат аналогічно до системи, що застосовується в союзному парламенті.

Конституція Індії передбачає можливість розпуску органів влади та управління будь-якого штату (крім штату Джамму та Кашмір) та запровадження «президентського правління». У разі отримання інформації, яка дає йому підстави вважати, що правління штатом відповідно до конституції неможливе, президент видає прокламацію про розлад конституційного апарату в штаті. Видання такої прокламації породжує наступні наслідки: президент може прийняти на себе функції будь-якого органу влади штату, за винятком його легіслатури; Президент може оголосити, що повноваження легіслатури штату здійснюватимуть союзний парламент. Що стосується передачі законодавчих повноважень штату парламенту останній своєю чергою може передати їх президенту, т. е. практично уряду федерації. Подібне конституційне становище ставить органи влади та управління штату на повну залежність від союзного уряду. Правляча партія неодноразово застосовувала ці положення для розпуску опозиційних урядів у штатах.

Введення «президентського правління» може мати місце й у тому випадку, коли «будь-який штат не підкориться розпорядженням або не проведе в життя розпорядження, дані Союзом у порядку здійснення ним виконавчої влади на підставі якогось із положень цієї Конституції» [28].

Державний устрій «молодих» держав має деякі специфічні риси тільки там,

де як система політичної організації території був обраний (або нав'язаний колишньою метрополією) федералізм. Переважна більшість цих країн є унітарними. У деяких із них вводилася федерація, але вона проіснувала недовго (Федерація Малі, Республіка Сполучених Штатів Індонезії, Федеративна Республіка Камерун).

Федеративна форма в молодих державах відрізняється високим ступенем централізації, що знаходить своє вираження як у методі розмежування компетенції між союзом та державними утвореннями (Індія, Федерація Малайзія), так і у встановленні конституційного механізму контролю над органами влади та управління суб'єктів федерації з боку центрального уряду (Індія). Характерно, наприклад, що високий ступінь централізації, введений конституцією Індії, використовується рядом індійських вчених як доказ відсутності федеративних відносин між штатами та центральним індійським урядом.

ВИСНОВКИ

Регіональна влада відіграє важливу роль у забезпеченні децентралізації та регіонального розвитку, але її функціонування великою мірою залежить від політичного режиму, форми правління та державного устрою тієї чи іншої країни;

Визначено головні теоретичні та методологічні засади характеристики регіональної влади, та визначено основний поняттєво-категоріальний апарат зазначеної проблематики.

Порівняльний аналіз регіональної влади та її структури в унітарних та федеративних державах засвідчив, що політика децентралізації забезпечує надання більшої кількості повноважень регіональним органам влади, але існують важливі відмінності у рівні автономії та компетенцій регіональних органів влади. Важлива роль регіональної влади відводиться для забезпечення децентралізації та регіонального розвитку. Децентралізація дозволяє наблизити прийняття рішень до місцевого населення та краще враховувати його потреби.

Структура регіональної влади у федеративній державі побудована на використанні федеральної системи та значній автономії регіонів. Федерація має багато різних рівнів влади, що відображається в структурі її влади.

В унітарній державі структура регіональної влади є менш складною, але децентралізація та реформи, проведені протягом останніх років відкривають нові можливості для регіональних органів влади та громад.

Розкрито роль регіональної еліти в забезпеченні регіонального розвитку та ідентифіковано складові успіху, проблеми і виклики у функціонуванні регіональної влади в цих країнах. Відзначаємо, що регіональна еліта в обох країнах має значущий вплив на регіональний розвиток. Тому важливо забезпечити відкритість та прозорість у взаємодії між регіональною елітою, громадянами та іншими зацікавленими сторонами для забезпечення справедливого та ефективного регіонального розвитку.

Фінансова автономія грає важливу роль у функціонуванні регіональних

органів влади.

Громадянська участь та активність громадян у процесах прийняття рішень є важливим аспектом демократії. Розвиток механізмів громадянської участі може сприяти більшому розумінню потреб і побажань місцевого населення, сприяти регіональному розвитку.

Корупція та вплив бізнесу на політичні рішення є викликами, які вимагають уваги та регулювання. Так, унітарних та федеративних державах важливо посилити контроль та задіяти всі наявні механізми боротьби з корупцією, а також врегулювати вплив бізнесу на політичні процеси.

Політичні конфлікти та регіональний націоналізм можуть виникати в обох країнах, тому важливо забезпечити діалог та консенсус всіх суспільних інституцій для вирішення таких конфліктів та збереження єдності країни.

Відкритість до зовнішнього впливу є актуальною проблемою в умовах глобалізації. Регіональна влада повинна збалансувати свою самостійність з обов'язком співпрацювати з іншими регіонами та міжнародними партнерами для вирішення спільних проблем.

Регіональна влада в унітарних та федеративних державах відіграє важливу роль у забезпеченні регіонального розвитку та децентралізації влади. Обидві країни стикаються з подібними викликами та можливостями, але використовують різні підходи та механізми для досягнення цілей регіональної політики. Активно розвивається система об'єднаних громад та надає їм більше повноважень та фінансової автономії, та використовується федеральна система та довгу історію демократії для забезпечення регіональної автономії та співпраці між кантонами.

Для подальших досліджень пропонується дослідити вплив регіональної влади на рівень життя та соціально-економічний розвиток регіонів унітарних та федеративних державах. Також можливим є детальний аналіз механізмів громадянської участі та співпраці між регіонами в обох країнах.

Загалом, дослідження свідчить про важливість регіональної влади як інструменту для забезпечення децентралізації та регіонального розвитку. Обидві

країни можуть вчитися одна в одній, а також в інших країн, які мають різні підходи до регіональної політики. Досягнення більшої автономії та компетенцій для регіональних органів влади, забезпечення фінансової стійкості та впровадження механізмів громадянської участі може сприяти розвитку місцевих спільнот та поліпшенню якості життя громадян.

Регіональний розвиток держав базується на сприятливій політиці держави, яка забезпечується реалізацією таких завдань. Насамперед це формування відповідної нормативно правової бази, яка має враховувати, що регіональний розвиток є динамічним явищем, і регіональна політика має завжди оперативно реагувати на виклики часу. У контексті її здійснення мають бути чітко розмежовані повноваження між органами місцевого самоврядування та представниками центральної влади на місцевому рівні. Аде головне, це питання змістовної сутності регіональної політики. Вона має бути спрямованою на вирішення важливих проблем життєдіяльності регіонів, створення умов для їх поступального розвитку, повної реалізації їх ресурсного потенціалу. Така політика послідовно реалізується в країнах Європейського Союзу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративне право зарубіжних країн. URL: https://pidru4niki.com/1584072058730/pravo/administrativne_pravo_zarubizhnih_kr_ayin.
2. Вибірчий кодекс України від 19 грудня 2019 року № 396-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>
3. Ганущак Ю. І., Чипенко І. І. Префекти: уроки Франції для України. Київ : ІКЦ «Легальний статус», 2015. 44 с.
4. Грицяк І. Децентралізований та регіоналізований унітаризм як нові форми державного устрою. *Віче*. 2015. № 14. С. 5-11.
5. Горбатюк М. Реформа децентралізації в Україні: проблеми здійснення в умовах суспільної кризи. *Політичні дослідження*. 2021. № 1. С. 23-40.
6. Грובהва В. Система місцевого самоврядування в Польщі : перспективи використання досвіду в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 31. Том 1. С. 78–82.
7. Громадівська модель самоврядування в Україні : колективна монографія / за заг. ред. проф. Ю. М. Бардачова, І. П. Лопушинського, Р. М. Плюща. Херсон : Книжкове видавництво ФОП Вишемирський В. С., 2019. 708 с.
8. Данилишин Б. М., Пилипів В. В. Децентралізація у країнах ЄС: уроки для України. *Регіональна економіка*. 2016. № 1. С. 5–11.
9. Демократизація політичних інститутів і суспільний розвиток в Україні : збірник наукових праць. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2019. 432 с.
10. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети. Київ : НІСД, 2007. 820 с.
11. Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні : підручник / за ред. С. Г. Серьогіної. Харків : Право, 2011. 360 с.
12. Державне управління: підручник. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ; Дніпропетровськ: НАДУ, 2013. Т. 2. 324 с.

13. Європейська регіональна політика. Тернопіль : ВПЦ «Економічна думка ЗУНУ», 2020. 236 с.
14. Європейська комісія «За демократію через право» (Венеційська комісія). Доповідь про пропорційні виборчі системи: розподіл мандатів усередині партійних списків (відкриті/закриті списки). URL: <http://www.ucirp.org.ua/publicdocs/Venice.pdf>
15. Європейська хартія місцевого самоврядування; м. Страсбург, 15 жовтня 1985 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text
16. Жаліло Я. А., Шевченко О. В. Децентралізація влади : порядок денний на середньострокову перспективу : аналіт. доп. / за наук. ред. Я. А. Жаліла. Київ : НІСД, 2019. 192 с.
17. Кармазіна М., Бевз Т., Горбатюк М. Регіональні політичні еліти в Україні : особливості формування, цінності та ідентичності. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2020. 264 с.
18. Кармазіна М., Бевз Т., Ротар Н. Регіональні політичні режими в Україні : підстави формування, специфіка функціонування, особливості трансформації. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2018. 248 с.
19. Коваленко Г., Топольскова Д. Впровадження децентралізації публічної влади на основі досвіду європейських країн. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Випуск 13, частина 1. 2017, с. 120-123
20. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text>
21. Котенко Я. Локальна ідентичність як умова розвитку об'єднаних територіальних громад. Київ : ІКЦ «Легальний статус», 2016. 44 с.
22. Лелеченко А. П. Зарубіжний досвід організації функціонування місцевого самоврядування: імплементація в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2011. № 3. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=266>
23. Лелеченко А. П., Васильєва О. І., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф. Місцево

- самоврядування в умовах децентралізації повноважень : навч. посіб. Київ, 2017. 110 с.
24. Лендшел М. Місцева демократія у країнах Центральної і Східної Європи : монографія. Ужгород : Мистецька лінія, 2011. 688 с.
25. Мангейм Дж. Б., Річ Р. К. Емпіричний політичний аналіз: емпіричні методи в політичній науці : пер. с англ. Київ : Основи, 2000. 544 с.
26. Михайлова О. В. Порівняльна політологія. 2017. URL: https://stud.com.ua/79728/politologiya/porivnyalna_politologiya
27. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації влади в Україні : колективна монографія /кол. авт; за заг. ред. Р. М. Плюща. Київ : Рідна мова, 2016. 115 с.
28. Місцеве самоврядування в Україні: сучасний стан та основні напрями модернізації. Київ : НАДУ, 2014. 128 с.
29. Могілевський В. С. Роль децентралізації публічної влади в становленні та розвитку місцевого самоврядування в Україні. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2017. Вип. 1 (35). С. 60-65.
30. Національна стійкість України та національна безпека. Аналітична записка. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022. 40 с.
31. Некряч А. І., Лопушинський І. П., Оленковська Л. П. Місцева влада України на шляху демократичного транзиту: політико-управлінські аспекти. *Держава і права: зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки*. Випуск 89. 2021. С.230–248.
32. Нижник О. Теоретичні аспекти впливу децентралізації на розвиток держави та територіальних громад. *Вісник НАДУ при Президентіві України. Сер. «Державне управління»*. 2016. № 3. С. 56–62.
33. Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови). Київ : Парламентське видавництво, 2011. 808 с.
34. Політичне поле України у ситуації суспільної кризи : влада, опозиція, політичні партії, громадські організації. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2020. 264 с.

35. Політичний процес у незалежній Україні: підсумки і проблеми : монографія. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022. 704 с.
36. Приходько С. М. Територіальна організація влади: навчальний посібник. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2018. 67 с.
37. Приходько С., Телятник Р. Перспективи запровадження інституту префекта в Україні. *Соціально-економічні та гуманітарні виміри національного та місцевого розвитку* : зб. наук. ст. учасників третьої Всеукраїнської наук.-практ. конф. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2022. С. 89-94.
38. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05 лютого 2015 року № 156-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>.
39. Про місцеве самоврядування: Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97#Text>
40. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 року № 586-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text>
41. Про місцеві державні адміністрації: Проект Закону України від 04 жовтня 2021 року № 4298 <https://ips.ligazakon.net/document/JI03536W?an=5>
42. Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування: Закон України: від 7 грудня 1990 року № 533-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/533-12#Text>
43. Про органи самоорганізації населення: Закон України від 11 липня 2001 року № 2625-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625-14#Text>.
44. Про префекта: Проект Закону України від 26 серпня 2015 р. URL <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2016/01/Prefectu26.08.2015.pdf>
45. Про формування місцевих органів влади і самоврядування: Закон України від 3 лютого 1994 року № 3917-XII. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/t391700?an=1&ed=1994_06_28.
46. Регіональні підсистеми міжнародних відносин : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. 444 с.
47. Регіональна політика Європейського Союзу. Київ : КНЕУ, 2016. 495 с.

48. Романова В., Умланд А. Реформа децентралізації в Україні: перші результати та виклики. *Політичні дослідження*. 2021. № 1. С. 41-51.
49. Романюк С. А. Децентралізація: теорія та практика застосування : монографія. Київ, 2018. 216 с.
50. Рудич Ф. М. Порівняльна політологія : навч. пос. Київ: МАУП, 2006. 148 с.
51. Секстон Е. Системи міського управління : пер. з англ. Харків : Центр освітніх ініціатив, 2001. 96 с.
52. Ткачук А. Ф. Місцеве самоврядування та децентралізація. Законодавство (навчальний модуль). Київ : ІКЦ «Легальний статус», 2016. 80 с.
53. Ткачук А. Скандинавський шлях. Досвід реформ адміністративно-територіального устрою і місцевого самоврядування в Данії та Швеції. Київ : Логос, 2015. 124 с.
54. Україна у пошуку стратегій суспільно-політичного розвитку (1991–2018 рр.). Київ: ІПіЕнд ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2019. 342 с.
55. Утвенко В. В. Теорія та історія місцевого самоврядування : навч. посібник. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2017. 234 с.
56. Хачатурян Х. В., Некряч А. І. Місцева демократія : вітчизняний та зарубіжний досвід: навчальний посібник. Київ : КиМУ, 2014. 344 с.
57. Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн: підручник. Київ : Ін Юре, 2015. 320 с.
58. Шаповал В. М. Сучасний конституціоналізм. Київ : Юрид. фірма «Салком»; Юрінком Інтер, 2005. 560 с.
59. Шаповал В. М. Основи конституціоналізму (нариси з історії, теорії і практики) / Центр політико-правових реформ. Київ: Мишалов Д. В., 2021. 116 с.
60. Шевченко О. В., Романова В. В., Жаліло Я. А. Децентралізація і формування політики регіонального розвитку в Україні: наук. доп. / за наук. ред. д-ра екон. наук Я. А. Жаліла. Київ : НІСД, 2020. 153 с.